

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Katedra psychologie a speciální pedagogiky

Bakalářská práce

Socializace žáků se zrakovým postižením staršího školního věku se zaměřením na specifika volby povolání

Vypracoval: Kateřina Sobotová
Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Prázdňá, Ph.D.
České Budějovice 2014

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 15. srpna 2014

.....
Kateřina Sobotová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. et Mgr. Radce Prázdne, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky při zpracování této práce a dále všem dotazovaným, kteří mi poskytli rozhovor.

ABSTRAKT

Volba povolání představuje pro člověka významné životní rozhodnutí, které je potřeba řešit již v období základního vzdělávání.

Samotnou volbu povolání pak ovlivňuje mnoho faktorů, kterými jsou například rodinné zázemí, rozumové schopnosti dítěte nebo jeho záliby. V tomto směru jsou žáci se zrakovým postižením značně limitováni a z toho důvodu hraje velkou roli speciální poradenství, které je těmto žákům poskytováno.

Předkládaná bakalářská práce se proto zabývá tématem socializace žáků se zrakovým postižením staršího školního věku se zaměřením na specifika volby povolání u žáků se zrakovým postižením. Teoretická část je složena ze čtyř hlavních kapitol, přičemž první je zaměřena na zrakové postižení a jeho klasifikaci, druhá se zabývá vývojovým obdobím staršího školního věku a popisuje specifika tohoto období u dětí se zrakovým postižením. Třetí kapitola se ve stručnosti věnuje problematice socializace z obecného hlediska a poté ve vztahu ke zrakovému postižení a čtvrtá, závěrečná kapitola teoretického bloku, se zaměřuje na systém vzdělávání a profesní přípravy dětí, žáků a studentů se zrakovým postižením, zvláštní pozornost je pak věnována problematice kariérového poradenství a volbě povolání těchto žáků.

Obecným cílem, stanoveným pro teoretická východiska této bakalářské práce, je zmapování specifík socializace žáka se zrakovým postižením staršího školního věku ve vztahu k volbě povolání. V praktické části pak pomocí kvalitativního šetření reflektovat současnou situaci kariérového poradenství žáků se zrakovým postižením ve vybraných školských a poradenských zařízeních a nastítnit, jaké představy mají žáci se zrakovým postižením o svém budoucím povolání a světě práce. K naplnění cíle praktické části, který je rozpracován na dva dílčí cíle, byl použit kvalitativní výzkum, technikou sběru dat byl strukturovaný rozhovor. Ten mi poskytlo celkem 6 dotazovaných, z toho 1 pracovník školského zařízení, 1 pracovník zařízení poradenského a 4 žáci se zrakovým postižením ve věku 13 – 15 let. Otázky pro žáky byly sestaveny na základě zpracování podkladů pro teoretická východiska a rozčleněny na dvě části. První blok otázek zjišťoval základní anamnestická data žáků se zrakovým

postižením a jejich představy o budoucím povolání, blok druhý byl pojat jako didaktický test, který je složen z otázek ze světa práce a jehož výsledky vypovídají o tom, jak se tito žáci orientují právě v problematice světa práce. K naplnění druhého dílčího cíle bylo použito rovněž strukturovaného rozhovoru s pracovníkem pedagogického zařízení a se speciálním pedagogem v SPC a zpracování získaných informací pomohlo ke stručnému zmapování současné situace kariérového poradenství žáků se zrakovým postižením v Jihočeském regionu.

Kvalitativní výzkum přinesl v oblasti adekvátnosti představ žáků se zrakovým postižením vcelku překvapivé závěry. Vyplynulo z něj, že i přes závažnost zrakového postižení a limity s ním spojenými, se představy dotazovaných jeví jako přijatelné a adekvátní. V případě otázky kariérového poradenství a profesní přípravy těchto žáků je zřejmé, že vše probíhá standardním způsobem tak, jako je tomu v případě žáků intaktních, problematika postrádá určitou ucelenou koncepci a ke specifickým, která souvisí se zrakovým postižením, dotazovaná vzdělávací instituce nepřihlíží.

ABSTRAKT

Choosing a profession means a major decision in life which should be addressed as early as at the basic school.

The choice is influenced by many factors, such as family background, intellectual powers of the child or his/her interests. Schoolchildren with visual impairment are significantly limited in their career choices and therefore special consulting provided to them plays an important role in the process.

The presented bachelor thesis deals with the topic of socialization of older school-age children with visual impairment with a focus on specific features of the process to choose their profession. The theoretical part consists of four chapters: the first one deals with visual impairment and its classification, the second one describes the developmental period of older school age and specific features of children with visual impairment in that period of time, the third chapter briefly deals with socialization in general and also in respect to visual impairment and the fourth, final chapter of the theoretical part focuses on the system of education and professional training of children, schoolchildren and students with visual impairment, while special attention is paid to career consulting and choice of their future profession.

The general objective set for the theoretical part of this bachelor thesis is to map specific features of socialization of older school-aged children with visual impairment in respect to choice of their future profession. The objective of the practical part was to use qualitative research to reflect the current situation in career consulting for children with visual impairment in selected school and consulting establishments and to find out about notions that children with visual impairment have of their future professions and the world of labor. A qualitative method of research, specifically a structured interview technique, was used to meet the objective of the practical part, which was divided into two partial objectives. The interviews were conducted with 6 respondents in total, which included 1 worker of a school establishment, 1 worker of a consulting establishment and 4 schoolchildren with visual impairment aged 13 – 15 years. Questions for the schoolchildren were prepared based on materials used in the theoretical part and they were divided into two sections. The first section of questions

concerned basic case history data of the children with visual impairment and their notions about their future profession, while the other section was in form of a didactic test which consisted of questions from the world of labor and its results were supposed to illustrate how well the children understand the world of labor. To meet the other partial objective I have also used a structured interview with a worker of a school establishment and with a teacher with a specific training from a special teaching establishment. The obtained information was processed and it has enabled brief mapping of the current situation in the career consulting for schoolchildren with visual impairment in the South Bohemian region.

The qualitative research of adequacy of notions that children with visual impairment have of their future career has brought quite surprising conclusions. The research has shown that, despite severity of visual impairment and the related limitations, the notions of the respondents seemed acceptable and adequate. In respect to career consulting and professional training of those children it is obvious that they are treated in a standard manner and in the same way as healthy children, that no integrated policy is available for them and that the concerned educational establishment does not take into account specific aspects associated with visual impairment.

OBSAH

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	14
1.1. Vymezení pojmu zrakové postižení.....	14
1.1.1 Medicínská klasifikace	16
1.1.2 Funkční klasifikace	17
1.1.3 Vrozené a získané zrakové postižení a jejich specifika	20
1.2 Vývojová etapa starší školní věk	22
1.2.1 Starší školní věk jako součást dospívání.....	22
1.2.2 Specifika staršího školního věku u dětí se zrakovým postižením	24
1.3 Socializace.....	26
1.3.1 Specifika socializace ve vztahu ke zrakovému postižení	28
1.4 Systém edukace a profesní přípravy dětí, žáků a studentů se zrakovým postižením	30
1.4.1 Legislativa.....	30
1.4.2 Raná péče.....	31
1.4.3 Předškolní vzdělávání a jeho specifika	31
1.4.4 Základní vzdělávání žáků se zrakovým postižením	33
1.4.5 Profesní příprava a volba povolání žáků se zrakovým postižením.....	37
1.4.6 Kariérové poradenství.....	39
1.4.7 Středoškolské vzdělávání žáků se zrakovým postižením	42
1.4.8 Vysokoškolské vzdělávání žáků se zrakovým postižením	43
2 CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	44
2.1 Cíle.....	44
2.2 Výzkumné otázky.....	44
3. METODIKA VÝZKUMU.....	45
3.1 Použité metody	45
3.2 Charakteristika výzkumného souboru	47
4. ANALÝZA KVALITATIVNÍCH DAT	49
4.1 Analýza kvalitativních dat u dotazovaných č. 1-4	49
4.1.1 Dotazovaný č. 1	49
4.1.2 Dotazovaný č. 2	50
4.1.3 Dotazovaný č. 3	52
4.1.4 Dotazovaný č. 4	53
4.2 Analýza kvalitativních dat u dotazovaných č. 5 a 6.....	54
4.2.1 Dotazovaný č. 5	54
4.2.2 Dotazovaný č. 6	55
5. VÝSLEDKY KVALITATIVNÍHO ŠETŘENÍ	57
6. ZÁVĚR	60
7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	62

8. SEZNAM TABULEK.....	67
9. SEZNAM PŘÍLOH.....	68
10. PŘÍLOHY	

Seznam použitých zkratk

ICF – Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví

IVP – Individuální vzdělávací plán

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠ – Mateřská škola

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

RVP – Rámcový vzdělávací program

SPC – Speciálně pedagogické centrum

WHO – World Health Organization

Světová zdravotnická organizace

ZŠ – Základní škola

Úvod

Téma bakalářské práce jsem si zvolila na základě dlouhodobého zájmu právě o jedince s tímto zdravotním postižením a v závislosti na zkušenostech, které jsem v průběhu tří let studia speciální pedagogiky nabývala díky možnosti absolvování pro mě velice přínosné praxe v nejrůznějších zařízeních. Mezi tato zařízení patří mimo jiné i Základní škola v Českých Budějovicích, která umožňuje integraci žáků se zrakovým postižením a má praxe tam trvala celé dva semestry. Za tu dobu jsem si vyzkoušela práci osobního asistenta i vedení celého vyučovacího bloku ve speciální třídě pro zrakově postižené žáky a setkala se i s řadou úskalí při práci s nimi. Jedním z předmětů, jehož výuky jsem se jakožto osobní asistentka chlapce se zrakovým postižením, který byl již od počátku své školní docházky integrovaný do „běžné třídy“ zúčastnila, byla občanská výchova. Náplní byla právě problematika světa práce a já jsem začala uvažovat nad tím, jak na tuto problematiku žáci se zrakovým postižením nahlízejí, co pro ně budoucí povolání znamená a zda by vůbec mohli jednou dělat to, co by si přáli. Samotné volbě povolání mnohdy předcházejí dlouhé úvahy a rozhodování. Povolání si volíme na základě školního prospěchu, zkušeností, znalostí o jednotlivých profesích a světě práce i v závislosti na přání rodičů. Osoby se zrakovým postižením mají však svou volbu povolání značně omezenou a proto je i oné rozhodování složitější. V tomto směru jsou omezeni druhem a stupněm svého postižení, dostupností kompenzačních pomůcek, důležitou roli pro ně hrají jejich intelektové předpoklady, potřeba osobní asistence či bezbariérovost prostředí. Jejich představy často nejsou reálné a proto je nutné speciální poradenství, které v České republice vychází ze spolupráce úřadů práce a školské správy.

Bakalářská práce je rozdělena standardním způsobem na 3 celky. První částí jsou teoretická východiska, skládající se ze čtyř kapitol, které byly zpracovány na základě studia odborné literatury. Stěžejní pro její zpracování byly monografie a odborné zdroje z oblasti oftalmopedie, oftalmopsychologie, psychologie a v neposlední řadě sociologie.

První kapitola vymezuje pojem zrakové postižení, jeho pojetí a klasifikaci, druhá kapitola pojednává o vývojové etapě staršího školního věku a blíže seznamuje

čtenáře se specifiky tohoto období u dětí se zrakovým postižením. Ve třetí kapitole teoretické části je řešena problematika socializace, nejprve opět v obecném slova smyslu a zápětí vzhledem ke zrakovému postižení. Závěr teoretické části přibližuje systém vzdělávání a profesní přípravy dětí, žáků a studentů se zrakovým postižením, zvláštní podkapitola je věnována kariérovému poradenství, volbě povolání a její specifikaci opět v souvislosti se žáky se zrakovým postižením.

Druhým celkem je část praktická, ve které jsem se snažila o zmapování současné situace kariérového poradenství žáků se zrakovým postižením, a to ve vybraných školských a poradenských zařízeních a o nastínění toho, jaké představy mají žáci se zrakovým postižením o svém budoucím povolání a světě práce, a zda jsou vůbec vzhledem k jejich postižení adekvátní. Výše uvedené cíle praktické části byly rozděleny na dva dílčí, přičemž první zní: *„Zjistit, jak vzdělávací instituce v přípravě žáků na povolání reagují na specifické potřeby žáka se zrakovým postižením.“* Znění druhého dílčího cíle je následovné: *„Zjistit, zda představy žáků odpovídají reálným možnostem, vyplývajících z limitů daných zrakovým postižením.“*

Třetím celkem práce je část přílohová.

Pro výzkumné šetření jsem si zvolila kvalitativní strategii. Jako technika sběru dat byl využit strukturovaný rozhovor s žáky se zrakovým postižením ve věku 13-15 let, s pedagogickým pracovníkem na základní škole a se speciálním pedagogem v SPC. Výzkumný soubor tak tvořili 4 dotazovaní žáci a 2 pedagogičtí pracovníci.

Teoretická východiska bakalářské práce mohou být díky zpracovaným odborným zdrojům z výše uváděných oblastí studijním a informačním materiálem, a to nejen pro studenty, ale i širokou veřejnost, která se z jakýchkoliv důvodů setkává s problematikou socializace žáků se zrakovým postižením, kariérového poradenství a zrakového postižení obecně. Výsledky praktické části přinesly informace, které by mohly být podnětem k zamyšlení nad pokračováním v práci na úrovni práce diplomové.

1. Teoretická východiska

1.1. Vymezení pojmu zrakové postižení

Od narození člověk získává informace ze svého okolí, které následně zpracovává, reaguje na ně a přizpůsobuje jim své chování. Osobnost jedince se v závislosti na přijímaných informacích v průběhu života rozvíjí a proto jakákoliv bariéra, která by znemožňovala tok informací mezi ním a okolím, představuje výraznou změnu v rozvoji a velký problém pro jedince samotného.

Právě zrak je pro člověka jeden z nejdůležitějších smyslů, s jehož pomocí člověk získává většinu informací o okolním světě a jehož postižení je považováno za jedno z nejzávažnějších. Procentuálně se jedná až o 80-90 % informací. (Michalík a kol., 2011, s. 278) V závislosti na nejrůznějších činitelích se však tyto údaje, uváděné v literárních zdrojích stále mění.

Nejvíce frekventovaným analyzátozem je zrak v rozvoji osobnosti a přináší velké množství informací v co nejmenším čase, umožňuje rozlišování tvarů, barev, velikosti, vzdálenosti, hloubky či směru. Informace podává jak detailně tak globálně a oko můžeme zařadit mezi tzv. telereceptory, což jsou receptory, přijímající informace z určité vzdálenosti. Stěžejní úlohu pak plní zrak při utváření správných představ, rozvoji paměti a osobnosti, myšlení a řeči. (Keblová, 1998, s. 6). Uvedené charakteristiky pouze potvrzují důležitost zraku jakožto nezastupitelného smyslu pro všechny periody lidského vývoje – dětství, dospělost i stáří a proto poškození, či jeho ztráta, představuje velký problém nejen pro jedince samotného, ale i pro jeho okolí. (Valenta a kol., 2003, s. 179) Postižení jako takové je možné dle Vágnerové (2001, s. 179) chápat jako náročnou životní situaci, která jedince dlouhodobě zatěžuje, zvyšuje stres, způsobuje nespočet konfliktů a frustrací a to nehledě na to, jakým typem jedinec s postižením trpí, v tomto případě jaký typ či stupeň zrakového postižení jedinec má. Vzhledem k tomu, že se v současné době setkáváme s řadou definičních vymezení pojmu zrakové postižení, můžeme říci, že jednotná definice dosud neexistuje.

Renotiérová, Ludíková a kol. (2003, s. 186) uvádí možnost definice zrakového postižení jako nepřítomnost či nedostatečnost kvality zrakového vnímání. Osobnost je díky zrakovému postižení celkově ovlivněna a jeho dopady jsou patrné ve všech životních sférách, nejen v oblasti vizuální percepce. Promítá se jak do psychického vývoje, tak i rozvoje motoriky, prostorové orientace a samostatného pohybu, možnosti pracovního, ale i společenského uplatnění.

Dle Michalíka (2011, s. 275) se jedná o postižení zrakové funkce, která nelze korigovat do normálního vidění.

Květoňová-Švecová (2000, s. 18) označuje zrakové postižení jako nedostatek zrakové percepce různé etiologie i rozsahu.

Jedince se zrakovým postižením pak charakterizuje také Trnka (2012, s. 13) a to jako osobu *s různými druhy a stupni snížených zrakových schopností, přičemž se jimi rozumí pouze osoby, u nichž zraková vada přináší závažná omezení v oblasti samostatného života a pracovního uplatnění.*“ Důležité je i oftalmologické hledisko, popisující jedince se zrakovým postižením jako tu osobu, která má po co možná nejoptimálnější korekci, tzn. medicínské, optické a chirurgické, v každodenním životě problémy s přijímáním a zpracováním informací právě pomocí zraku. (Ludíková a kol., in Slowík, 2007, s. 59)

Porušení zrakových funkcí má pochopitelně negativní důsledky, které mají jak kvantitativní, tak kvalitativní charakter. Změny kvantitativního charakteru se dle Litvaka (1979, s. 16) projevují převážně v oblasti smyslového poznávání. U nevidomých a slabozrakých to znamená výrazné omezení nebo absolutní úpadek zrakových počítků a vjemů. S kvalitativními zvláštnostmi a změnami se setkáme téměř ve všech oblastech psychické činnosti.

Širokou, heterogenní skupinu, kterou představuje zrakové postižení, můžeme diferencovat a nejsnáze uspořádat na základě několika kritérií, kterými jsou například doba vzniku a stupeň či typ zrakového postižení, přičemž poslední dvě zmiňovaná kritéria jsou základní a stěžejní. Tato kritéria však představují pouze schematický výčet, který se může kombinovat a doplňovat. V současnosti se setkáváme se dvěma

skupinami „*klasifikace zrakového postižení*“, a to klasifikaci medicínskou a funkční. (www.sons.cz/klasifikace.php, 2007, online)

1.1.1 Medicínská klasifikace

Medicínská klasifikace je vytvořena na základě rozlišovací schopnosti oka, tedy zrakové ostrosti a rozsahu zachovaného zorného pole. Tyto dva parametry jsou určující pro kvalitu vidění. Zraková ostrost, neboli vizus, představuje jakýsi „*střed, který vidíme okem při fixaci na konkrétní bod přímo před sebou, a je důležitá pro čtení, psaní atd.*“ Velikost zorného pole je důležitá pro vnímání prostoru, a je určena schopností okrajového (periferního) vidění. (Michalík a kol., 2011, s. 272)

Světová zdravotnická organizace (WHO) klasifikuje zrakové postižení do pěti kategorií, kterými jsou:

střední slabozrakost – zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/18 - minimum rovné nebo lepší než 6/60 (0,10); 3/10 - 1/10, kategorie zrakového postižení 1

silná slabozrakost - zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/60 - minimum rovné nebo lepší než 3/60 ; 1/10 - 10/20, kategorie zrakového postižení 2

těžce slabý zrak – a) zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 3/60 - minimum rovné nebo lepší než 1/60 ; 1/20 - 1/50, kategorie zrakového postižení 3

b) koncentrické zúžení zorného pole obou očí pod 20 stupňů, nebo jediného funkčně zdatného oka pod 45 stupňů

praktická slepota - zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí 1/60, 1/50 až světlocit nebo omezení zorného pole do 5 stupňů kolem centrální fixace, i když centrální ostrost není postižena, kategorie zrakového postižení 4

úplná slepota - ztráta zraku zahrnující stavy od naprosté ztráty světlocitu až po zachování světlocitu s chybnou světelnou projekcí, kategorie zrakového postižení 5. (www.sons.cz, 2007, online)

Slabozrakost, jak uvádí Ludíková (1988, s. 20) nemá jednotné vymezení. Na obou očích je i s potřebnou brýlovou korekcí snížený zrakový vizus, který postiženému činí problémy v běžném životě. Autorka dále dodává, že se jedná o vadu neodstranitelnou. V kontextu socializace jsou jedinci se slabozrakostí schopni až úplné integrace a jejich psychický vývoj není tak rozdílný. Kategorii s nejtěžším zrakovým postižením představuje nevidomost, kterou je možné dělit na totální slepotu a slepotu praktickou, u níž je světlocit zachován. Definice tohoto pojmu bývají i v tomto případě u autorů nejednotné, Ludíková (1988, s. 21) ji popisuje jako úplnou ztrátu zraku a co se socializace týče, dosahují jedinci obvykle adaptačního stupně a mají větší obtíže v běžném životě.

1.1.2 Funkční klasifikace

Funkční klasifikaci zrakového postižení předkládá mnoho autorů. Ve spojitosti s ICF z roku 2001 uvádí Walthes (2003, s. 52-53 in Prázdna, 2009, s. 14) „*funkčně zaměřenou klasifikaci zrakového postižení dle Ley Hyvärinen*.“ Tato klasifikace se zaměřuje na aktivity zrakově postiženého jedince a diagnostikuje například oblasti komunikace, orientace a pohyb. Hodnotí se různé denní aktivity, jako jsou například čtení, psaní, šití a v této souvislosti jsou rozlišovány tři základní typy technik, kterými jsou činnosti vykonávány. Mluvíme o technikách nevizuálních, což jsou postupy bez využití zrakové kontroly, dále pak techniky, kde je zrak zapojen částečně (za použití specifických podmínek osvětlení či kontrastu) a techniky úplně zapojující zrakovou percepci. (srov. Walthes 2003; ICF 2001).

Druhým modelem o funkčním posuzování zraku je klasifikace, která se kromě pouhého funkčního posouzení zrakové percepce snaží o zahrnutí všech faktorů, které mohou ovlivňovat zrakové postižení a to včetně samotného jedince. Tento model předkládá Anne L. Corne (1983 in Prázdna, 2009, s. 14) a uvádí tzv.: „*trojdimenzionální model faktorů funkčního vidění*.“

1. dimenze vizuálních dovedností

Tento pojem zahrnuje např. okulomotoriku oka, zrakovou ostrost, šíři zrakového pole či zpracování světla a barev.

2. dimenze vizuálních vnějších podnětů

Do této skupiny řadíme např. vlastnosti sledovaných objektů, barva, kontrast, doba trvání působení podnětu, rychlost zpracování, prostor, osvětlení.

3. dimenze individuálních předpokladů

Sem patří např. kognitivní funkce, nabyté zkušenosti či naučené vzory chování a reakce.

Všechny dostupné, relevantní zdroje se pak zrakové postižení dále snaží rozčlenit podle doby vzniku na vrozené a získané, kterým je věnována samotná podkapitola, z hlediska etiologie, tedy příčiny vzniku, na orgánové a funkční poškození, délka trvání pak připisuje postižení charakter akutní, chronický či recidivující. (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 36)

Dle typu je pak zrakové postižení rozděleno na:

- poruchy zrakové ostrosti
- poruchy binokulárního vidění- do této kategorie řadíme šilhavost (strabismus) a tupozrakost
- poruchy v oblasti okulomotoriky
- poruchy v oblasti vnímání barevného spektra
- poruchy v oblasti zpracování zrakových informací

(srov. Slowík, 2007, s. 61, Ludíková in Renotierová, 2004, s. 198)

Poruchy zrakové ostrosti

Jedinci s poruchou či ztrátou zrakové ostrosti mají problémy se zřetelným viděním a potíže jim dělá také rozlišování detailů. Do kategorie těchto poruch řadíme takzvané poruchy optické lomivosti oka, souhrnným názvem označované jako refrakční vady, vznikající tehdy, pokud dojde „*k porušení správného poměru mezi délkou oka a lomivostí jeho zrakové soustavy.*“ (Pešatová, 2005, s. 21) Mezi refrakční vady patří krátkozrakost (myopie), kdy jedinec hůře vidí do dálky, ale dobře na blízko a dalekozrakost (hypermetropie), kdy jedinec naopak hůře vidí na blízko než do dálky. Ke korekci obou těchto vad lze použít brýle nebo čočky. Třetím typem refrakční vady je

astigmatismus, charakteristický neostrým, čárkovitým viděním, kdy se bod na sítnici nezobrazí jako bod, ale jako neostrá čárka. (Pešatová, 2005, s. 22-34)

Poruchy binokulárního vidění

Binokulární vidění můžeme zjednodušeně popsat jako vidění oběma očima. Jeho předpokladem je rovnovážné postavení očí a jejich bezchybná pohybová souhra. Pokud k takové souhře nedochází, vznikají právě tyto poruchy, mezi které řadíme šilhavost (strabismus) a tupozrakost (amblyopie). Šilhání představuje poruchu vzájemné spolupráce očí, kdy většinou dochází k jejich abnormálnímu souhybu. Vzhledem k několika typům strabismu existuje i vícero množství jeho korekce. Zmíním například nácvik binokulárních funkcí, okluzi, tedy zakrytí jednoho oka, ortoptiku, možná je i chirurgická léčba, ke které se přistupuje v případě, kdy šilhání přetrvává i po vyčerpání tradičních forem léčby. Tupozrakost je definována jako „*snížená zraková ostrost způsobená útlumem z nečinnosti oka.*“ Oko sice hůře vidí, ale nevyskytuje se na něm žádný organický nález, který by signalizoval anomálii. Korekci pak představuje zakrytí (okluzi) lepšího oka, které tak přinutí tupozraké oko k činnosti, nebo takzvaná pleoptická cvičení, při nichž je zapotřebí okluzoru. Při těchto cvičeních se oku dávají takové úkoly, u kterých mu může být nápomocen hmat, paměť atd. (Pešatová, 2005, s. 53-63)

Poruchy v oblasti okulomotoriky

Jak již název napovídá, tyto poruchy vznikají v případě vadné koordinace pohybu očí. Jedinec není schopen používat k vidění obě oči, a tak věc nejprve pozoruje prvním, a pak teprve druhým okem, nikdy však ne současně. (<http://www.tyflokabinet-cb.cz/zrak.htm>, 2008, online)

Poruchy v oblasti zpracování zrakových informací

Poruchy v této oblasti vznikají u jedinců, jejichž zraková centra v kůře mozkové jsou poškozena. Jedinci mají problémy s interpretací zrakové informace a s jejich následným

spojováním s ostatními vjemy při vytváření zrakového obrazu. (Květoňová-Švecová, 2000, s. 19)

1.1.3 Vrozené a získané zrakové postižení a jejich specifika

Pro osobnost jedince se zrakovým postižením hraje doba jeho vzniku významnou roli. Je důležitá z hlediska zachování zrakových představ, z hlediska adekvátního odrazu okolního světa a do jisté míry se podílí na vyrovnání se dítěte se zátěží. Důležitým obdobím pro uchování určitých zrakových představ, při úplné ztrátě zraku, je dle Požára (in Hamadová, Květoňová, Nováková. 2007, s. 60) 5. až 7. rok života. Tento mezník je dobou strukturálního vyžívání mozku. Dojde-li ke ztrátě zraku dříve, než v tomto období, jedinec své zrakové představy postupně ztrácí. Ztratí-li však jedinec zrak mezi 5. -7. až 15. rokem, určité zrakové představy si uchová i nadále. Uchované představy jsou důležité při orientaci v prostoru, orientaci při hmatovém ohledávání či při uvědomění si minulé zkušenosti, která je srovnávána se zkušeností současnou.

Poznatky o době vzniku zrakového postižení shrnuly ve své knize autorky Hamadová, Květoňová a Nováková. Zrakové postižení dle doby vzniku dělíme na vrozené a získané (později vzniklé). V některých knihách se můžeme setkat s pojmem postupná či pozvolná ztráta zraku, která „*mnohdy probíhá řadu let a má na psychiku jedince s postižením odlišný účinek než ztráta náhlá.*“ (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 61)

Pro člověka, který se jako zrakově postižený narodí, a my tak hovoříme o postižení vrozeném, nepředstavuje jeho situace takové trauma, jako je to v případě postižení získaného během života. Již od narození je postupně připravován a adaptován na jiné životní podmínky, prostřednictvím speciálních metod a prostředků je zraková ztráta kompenzována rozvojem ostatních smyslů. Nicméně i přes to všechno „*je velkou zátěží pro psychický vývoj dítěte.*“ (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 60) Velmi obtížné bývá u jedince s vrozeným postižením začlenění se do společnosti a poznávání okolního světa. Vágnerová (1995, s. 41) píše, že rozvoj dítěte může být v důsledku absence určitých zkušeností pomalejší, čímž se následně dítě vzdaluje běžné

normě. Protože postižení nepříznivě zasahuje do uspokojování základních psychických potřeb dítěte, mění jeho samotný postoj k životu a světu jako takovému. Rozhodující význam pro vývoj zrakově postiženého dítěte mají postoje, které k němu zaujmou jeho rodiče, především potom matka. „*Tyto postoje ovlivňují dítě již v útlém věku a působí na něj prakticky celý život.*“ (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007, s. 60) Elizabeth Kübler – Rossová popisuje šest fází vyrovnání se člověka se smrtelným onemocněním, které jsou však dobře aplikovatelné i na problematiku vyrovnání se rodičů s narozením dítěte s postižením. Počáteční fází je iniciační šok, následovaný popřením, smlouváním, agresí, depresí a konečným vyrovnáním se. (Jankovský, 2006, s. 60-63)

„*Později získaný defekt působí jako trauma a je změnou situace k výrazně horší variantě.*“ (Vágnerová, 1995, s. 41) Člověk v průběhu života, jako zdravý jedinec, disponoval mnoha zkušenostmi a dovednostmi, o okolním světě si již utvořil přesné představy a má tudíž se ztrátou zraku možnost srovnávat a jaksi škatulkovat věci do období před a po ztrátě zraku. Pro člověka je velkým problémem i taková maličkost jako orientace ve svém bytě, či na ulici, kde se dříve běžně procházel, či běhal. Problém mu činí komunikace s lidmi, těžké je i vyrovnat se s náhlou ztrátou soběstačnosti, samostatnosti a s tím, že již nemá možnost se věnovat tomu, co ho bavilo a naplňovalo ho. Pro to, aby se člověk se získaným postižením později zpětně nějakým způsobem začlenil do společnosti, je potřeba psychorehabilitace, kompenzace zraku výcvikem neporušených smyslů, nácvik Braillova písma a rekvalifikace. (Ludíková, 1988, s. 18) Keblová (1998, s. 42) dodává, že z objektivního hlediska je získaná vada výhodnější a to proto, jelikož jsou u jedince zachovány určité představy, schopnosti a zkušenosti, které vrozeně postižení postrádají.

Co se týče rodičů, a jejich postojů, můžeme říci, že často rodiče přijmou získané postižení mnohem lépe, nežli to vrozené. I krátké období, kdy je dítě zdravé, přináší rodičům jakýsi pocit normality a toho, že splnili všechna očekávání a přivedli na svět zdravého potomka. (Vágnerová, 1995, s. 42)

1.2 Vývojová etapa starší školní věk

1.2.1 Starší školní věk jako součást dospívání

Obecně, a z pohledu laika můžeme starší školní věk vymezit jako období, kdy dítě navštěvuje 2. stupeň základní školy nebo studuje na některém z víceletých gymnázií. Věkovým rozmezím pro toto vývojové období bývá zpravidla 11-15 let, mnoho autorů ve svých publikacích uvádí hranici 12-15. I v tomto případě se setkáváme s individuálními rozdíly. Tato specifická životní etapa představuje jakýsi přechod mezi dětstvím a dospělostí a je charakteristická komplexní proměnou osobnosti a to ve všech oblastech- somatické, psychické i sociální. (Vágnerová, 2012, s. 367)

Říčan (2004, s. 169) charakterizuje tuto vývojovou periodu jako období nejdramatičtější a biodromálně nejzajímavější. Novotná (2012, s. 52) přidává přívlastky nejkritičtější a nejdynamičtější. Vágnerová (2012, s. 367) označuje starší školní věk jako ranou adolescenci, Langmeier (2006, s. 142) jako období pubescence, kterou lze členit na fázi prepuberty a vlastní puberty. Poznatky o tomto období jsou však značně rozsáhlé a pro účely této práce postačí pouze krátké shrnutí o jednotlivých oblastech vývoje osobnosti, tzn. o vývoji tělesném, emočním a kognitivním.

Tělesný vývoj je u jedinců staršího školního věku charakteristický prudkým zrychlením růstu u dívek i chlapců. Dochází ke změně tělesných tvarů, rozšiřování ramen u chlapců a boků u dívek, objevují se i první pohlavní znaky. Kromě těchto viditelných změn dochází i k růstu a zrání vnitřních pohlavních orgánů. (Říčan, 2004, s. 172) Protože právě tělo představuje důležitou součást identity dospívajícího, stává se vzhled „*cílem i prostředkem k udržení potřebné sociální pozice*“. (Vágnerová, 2008, s. 123)

Co se týče emocí, je období staršího školního věku označováno za období vulkanismu. Toto označení má své opodstatnění. Z psychologického hlediska se totiž jedná o období emoční lability, dráždivosti, ztráty citové jistoty a stability. Reakce dospívajících jsou často méně přiměřené, proměnlivé, trvají krátkou dobu a my, ani sám jedinec, je často nedokážeme předvídat a neznáme jejich příčinu. Z toho důvodu reagují dospívající na své vlastní pocity jako na něco, co je obtěžuje. Obtížná koncentrace,

kteřá je spojena s emoční labilitou, vede ke ztíženému soustavnému učení a mnohdy dochází k výkyvům ve školním prospěchu. Oproti předcházejícím etapám bývají jedinci v tomto období spíše uzavřenější vůči okolí, než byli dříve, patrné jsou sklony k introverci. Své pocity neradi projevují navenek a to zejména tehdy, jedná-li se o pocity smutku, trapnosti či ponížení. Uvedené charakteristiky se však během dospívání mění a na konci tohoto období dochází ke stabilizaci emocí. Dospívající již nejsou tak náladoví, citově nestálí a rozvíjejí postupně i schopnost sebeovládání. (Vágnerová, 2005, s. 340-343)

V kognitivní oblasti taktéž dochází k výrazným změnám. Vývoj myšlení charakterizuje „*postupné uvolňování ze závislosti na konkrétní realitě.*“ (Vágnerová, 2008, s. 103) Na rozdíl od mladších školáků jsou dospívající schopni hypotetického uvažování o různých možnostech a způsobech řešení, dostávají se do stádia formálních logických operací, což představuje schopnost myslet nezávisle na obsahu. Dovedou přemýšlet systematictěji a experimentovat s vlastními úvahami, za zmínku stojí i rozvoj metakognice, tedy schopnosti uvažování o znalostech a zkušenostech s poznávacími funkcemi. Dospívající dokáže odhadnout, čeho je vlastně schopen a co opravdu dovede a na základě toho si tak stanovit přiměřené cíle, kterých může dosáhnout. (Vágnerová, 2005, s. 339)

Při učení díky větší kapacitě paměti používají efektivnější strategie zapamatování a utvářejí si jakýsi systém, který jim zapamatování ulehčí. Často opakují a zaměřují se více na ty části, které jim dělají problémy. Na rozdíl od mladších dětí vědí, že učení musí věnovat více času. (Vágnerová, 2008, s. 106)

Rychlý rozvoj motorických, percepčních i ostatních schopností vede k hlubším zájmům např. o sport, filmy, kulturu či hudbu.

Oblast socializace s sebou přináší na jedné straně uvolnění a odpoutání se od závislosti na rodičích, na straně druhé pak navazování vztahů s vrstevníky, které mají mnohdy charakter celoživotního přátelství. Odpoutání se od rodiny však nevede k úplnému zrušení vztahů s rodiči, nýbrž k jejich proměně. Vztahy v rodině nemají žádná daná pravidla, jsou mnohem důvěrnější, intimnější, emočně významnější. Jedinci usilují o samostatnost a o to, že si o sobě budou moci rozhodovat sami a zároveň rodiče

očekávají od dětí, že se budou chovat odpovědně a přiměřeně svému věku. Opора rodičů je však i přes snahu absolutní nezávislosti pořád velice důležitá. (Vágnerová, 2012, s. 399)

Je třeba zmínit také postoje, které dospívající zaujímá ke škole a studiu. Starší školní věk je typický změnou motivace k učení, která závisí na osobním významu učiva. (Vágnerová, 2008, s. 114) Zjednodušeně řečeno má dospívající tendence učit se pouze to, co jemu přijde důležité a nebude pro něj znamenat pouze ztrátu času či to, že je to od něj zkrátka vyžadováno. Konec tohoto období je pak spojen s volbou povolání. Právě volbě povolání a s ní spojenému kariérovému poradenství je věnována zvláštní kapitola.

1.2.2 Specifika staršího školního věku u dětí se zrakovým postižením

Nejen pro jedince se zrakovým postižením je starší školní věk velice obtížným obdobím. Velkou zátěž představuje i pro jeho rodiče a to zejména tehdy, nechtějí-li připustit osamostatnění dítěte. Během předešlých vývojových etap se totiž vytvořila jakási rovnováha, která je teď narušována především z důvodu dospívání jedince na úroveň a fázi přehodnocování svých dosavadních postojů, vztahů a hodnot. Ty nyní neguje a přetváří k obrazu svému. (Vágnerová, 2003, s. 24) Poznávací procesy v tomto období již umožňují úvahy o možnostech, které nepředstavují skutečnost nebo se jí ani stát nemohou. Míru samostatnosti jedince se zrakovým postižením staršího školního věku určuje to, jakým způsobem zvládnul činnosti a věci typické pro období, která této vývojové etapě předcházela. Jedinec by měl být vybaven dispozicemi, které je třeba v tomto období pouze posilovat a zvyšovat jejich kvalitu. (Vágnerová, 1995, s. 133) V této souvislosti se jedná o schopnost prostorové orientace, kdy by se jedinec měl být schopen s pomocí hole bezproblémově pohybovat jak ve známém, tak i neznámém prostředí a neohrozit přitom sebe, ani okolí. Stejně tak důležité je i správné stravování a stolování, jehož základům se jedinec se zrakovým postižením učí již v období dětství a v dospívání tyto dovednosti nadále zdokonaluje. (Čálek, 1984, s. 63) Velkou roli v osamostatnění člověka hraje také osobní hygiena, kdy si kromě základních návyků, kterými jsou například čištění zubů či mytí rukou upevňuje jedinec se zrakovým postižením i složitější úkony, jako je úprava nehtů, holení či první pokusy o líčení u

dívek. Součástí hygieny je i péče o zevnějšek, kam řadíme schopnost vyprat si prádlo, pověsit ho, vyžehlit a zároveň schopnost patřičně se obléci, k čemuž zrakově postiženým slouží nejrůznější pomůcky. Se společenským životem souvisí kultivované chování ve společnosti, které by jedinci v tomto věku nemělo činit potíže. (Vágnerová, 1995, s. 146-148) Náročnější je období staršího školního věku pro zrakově postiženého v tom, že je na straně jedné zatěžován nedostatky některých kompetencí, a na straně druhé uvědoměním si důsledků omezujícího sociálního tlaku, kdy je společností hodnocen jinak, než děti zdravé a neumožní mu to samé, co jim. Postupně se snižuje tolerance, kterou k němu mělo okolí jako k mladšímu a setkává se s řadou překážek, které omezují jeho další seberealizaci. Typické jsou náznaky negativismu vůči nepřijatelným projevům společnosti, jako je například přílišná lítost či ohledy, které jsou na zrakově postiženého brány a naznačují jeho nekompetentnost. Postupně dochází také k nepříjemnému ujištění, že jeho postižení je trvalého charakteru a představuje součást jeho identity. Zaujímá k němu tedy odpovídající postoj, jehož hledání je mnohdy velice dlouhé. (Vágnerová, 1995, s. 134-135)

I u dospívajícího se zrakovým postižením vzrůstá význam zevnějšku, pozornost k vlastnímu tělu je větší a oblečení se pochopitelně stává součástí osobnosti a má svůj symbolický význam. Co se týče emocí jedince, i tady se setkáváme s kolísavostí emočního ladění a s nepřiměřenými reakcemi na běžné podněty. Vágnerová (1995, s. 137) uvádí, že „*subjektivní nevyrovnanost představuje fakticky další změnu ve smyslu ztráty bývalé jistoty a stability.*“ Tato skutečnost se odráží v postoji k vlastnímu postižení, které je hodnoceno citlivěji a představuje mnohem větší problém, než tomu bylo dříve. Změny vlastních pocitů jsou i pro jedince samotného často překvapením, neumí si vysvětlit, proč najednou prožívá a cítí něco jinak, než dříve.

Většina zrakově postižených si v tomto věku představuje, jaké by to asi bylo, kdyby byli zdraví. Všechny možnosti si idealizují, neuvědomují si, že i zdravý člověk má v životě spoustu problémů. Autonomie jedince neustále roste, stádium formálních logických operací, do kterých jedinec dospěl, představuje další uvolnění vazby na působící konkrétní realitu. V praxi to znamená, že pubescent je schopen uvažovat o

dalších možnostech, pravděpodobnostech a situacích, které ještě nenastaly. (Vágnerová, 1995, s. 138-139)

V souvislosti s volbou povolání Hamadová (2007, s. 93) zmiňuje důležitou cílenou přípravu jedince se zrakovým postižením a to v oblasti komunikace, klíčových dovedností, socializace, sebehodnocení.

1.3 Socializace

Každý autor nahlíží na problematiku socializace z jiného úhlu pohledu, a proto se v publikacích pochopitelně setkáváme s rozdílnými definicemi tohoto pojmu. Pro stručné vysvětlení uvádím základní definici a charakteristiku několika málo autorů.

Socializace představuje proces, kterým si během svého života projde každý z nás. Je charakterizována jako postupné začleňování člověka do společnosti a jakožto proces má svoje ohraničení, tzn. začátek a konec, etapy, mechanismy a produkty. Primárním výsledkem je uvědomění si, že má jedinec své postavení a místo ve světě, výsledkem konečným je pak plnohodnotné fungování jednotlivce ve světě dospělých. Vzhledem k tomu, že se člověk neustále musí přizpůsobovat novým situacím a skutečnostem, můžeme socializaci označit za proces celoživotní. (Buriánek, 2008, s. 43) Keller (2004, s. 38) definuje cíl socializace jako zformování bytosti, která se i o samotě bude chovat a jednat tak, jakoby na ní ostatní členové skupiny neustále dohlíželi. Dodává, že tento cíl je dosažitelný pouze v případě, že jedinec přijme hodnoty, normy a určitá měřítká své kultury.

Podíváme-li se na socializaci jedinců s postižením, je třeba zdůraznit, že schopnost socializace má takzvanou multifaktoriální dimenzi, která se řídí řadou odlišností každého jedince, objektivními aspekty, danými stavem vývoje společnosti a přírody. Proto míra socializace, tedy to, jaké fáze začlenění je jedinec schopný dosáhnout, nebyla a nebude stejná. V této souvislosti popisuje Novosad (1997, s. 9) čtyři základní stupně socializačního procesu jedinců s postižením, kterými jsou:

- Integrace, představující úplné začlenění a splynutí jedince se společností a jedince samostatného, nezávislého, který nevyžaduje žádné speciální přístupy ze strany prostředí.

- Adaptační, charakterizována jako schopnost jedince s postižením přizpůsobovat se sociálnímu prostředí a společenským podmínkám.
- Utilita, v jejíž fázi jedinec samostatný není, v mnoha oblastech vykazuje závislost na jiných lidech a i přes plnou terapeutickou péči není schopen žít samostatně a zcela se socializovat.
- Inferiorita jakožto nejnižší stupeň socializace, znamená sociální nepoužitelnost a totální izolaci jedince s postižením ze společnosti. Často je tato fáze spojená s úplnou segregací, tedy s vyloučením jedince ze společnosti.

Etapy socializace

Socializační etapy a socializaci všeobecně můžeme jednotně označit jako primární a sekundární. Primární je charakteristická úplnou závislostí na rodině, která jedinci předává hodnoty a normy. Jedinec v této etapě, probíhající během prvních let života, získává základní kulturní návyky a vzorce chování.

Sekundární etapa socializace vytváří z jedince samostatně uvažující a rozhodující jednotku, která je již schopna zaujímat k předkládaným normám a hodnotám kritická stanoviska.

Často používanou klasifikací je Eriksonova koncepce osmi věků života, která zdůrazňuje, že každá etapa života člověka má svůj úkol a podstatu a pokud nejsou úkoly zvládnuté, způsobují člověku zásadní problémy. (Reichel, 2008, s. 165) Podrobnější popis stádií je však v kontextu s tématem práce nadbytečný.

Mechanismy socializace

Helus (2007, s. 131-133) popisuje pět mechanismů socializačního procesu, mezi které řadí:

- působení příkladů, ideálů a vzorů
- sociální učení kladným a záporným zpevněním
- socializace nápodobou a ztotožňováním
- mechanismus sociálního informování
- interiorizace a exteriorizace

Produkty socializace

Jakožto zásadní proměna jedince má socializace své produkty, kterými jsou všechny důležité změny, vznikající během jeho společenského života. Helus (2007, s. 135) do těchto změn řadí vznik sebevědomí, sebehodnocení, sebepojetí, sebeúcty, seberealizace, svědomí a osvojené normy a hodnoty.

1.3.1 Specifika socializace ve vztahu ke zrakovému postižení

Socializace jedince se zrakovým postižením je ovlivněna několika vnějšími sociálními aspekty.

Na prvním místě je potřeba uvést rodinu, která jakožto primární prostředek socializace představuje první významné společenské prostředí, ve kterém se jedinec ocitá. Od narození mezi jedincem a rodiči vznikají citové vazby a pouta, jejichž kvalita hraje důležitou roli při formování osobnosti. Starší školní věk je v této souvislosti obdobím, kdy jedinec se zrakovým postižením vykazuje větší snahu o uvolnění vazeb s rodinou, avšak na druhé straně dochází k utváření nových sociálních vztahů a rolí na různé úrovni. (Vágnerová, 1995, s. 144) Defekty, které jedinec se zrakovým postižením má, však mnohdy způsobují různé konflikty. V oblasti mezilidských vztahů se jedná o nedorozumění, ke kterým dochází v důsledku neschopnosti udržení očního kontaktu při verbální komunikaci. Poškozené zrakové vnímání nebo jeho úplná ztráta ztěžuje orientaci v prostoru, vstup do místnosti či připojení se k rozhovoru a způsobuje tak narušení důležitých sociálních situací. (Nováková in Pipeková, 2006, s. 241) Pokud má jedinec těžké zrakové postižení, je naopak závislost na rodině větší a rozvoj jakýchkoliv sociálních kompetencí dítěte je díky zvýšenému ochrannému postoji rodičů značně omezený, stejně tak jako dispozice k sociálnímu učení a samostatnost v oblasti sociální aktivity, která je rozvíjena pomaleji. Stěžejní ze strany rodiny je vyrovnání se s realitou, akceptace postižení a v neposlední řadě její výchovný postoj, kdy nejadekvátnější je láskyplný vztah k dítěti s postižením spolu s přiměřenými nároky, které jsou na něj kladeny. (Vágnerová, 2005, s. 145)

Stále větší význam pro dítě se zrakovým postižením mají vrstevníci se stejnými problémy. Ztotožněním se s nějakou skupinou vzniká podpoření vlastní nejasné a dosud

nejisté sociální identity, kterou zrakově postižený měl. Problémy v této oblasti mohou nastat v případě integrovaného žáka, který ve skupině intaktních spolužáků zůstává odlišný a zvláštní. „*Pokud dítě nemá nějaké jiné kompetence, kterými by potvrdilo svou hodnotu a pokud se nedovede prosadit, může se stát, že bude přijímáno příznivě, ale s charakteristikou závislosti a potřeby ochrany.*“ Žák se zrakovým postižením potřebuje získat jistotu, že je součástí třídy a skupiny spolužáků, a proto se s ní snaží identifikovat, zároveň je pro něj důležité, aby si ve třídě vybudoval jisté postavení a byl spolužáky akceptován a oceňován. (Vágnerová, 1995, s. 147)

Jak bylo uvedeno výše, jedním z mechanismů sociálního učení je učení nápodobou, které je u dětí se zrakovým postižením limitované. Sociální role a jejich charakteristika je také postihnuta, protože dítě nemůže pozorovat projevy chování lidí ve svém okolí. Období staršího školního věku je z pohledu socializace typické také tím, že jedinci se zrakovým postižením často upadají do sociální izolace, která je v mnoha případech řešena jako sdružování se s jedinci se stejným postižením. Tento jev označuje Vágnerová (1995, s. 154) jako takzvaný fenomén similarity a zároveň dodává, že pokud je socializace v tomto věkovém období zdařilá, dochází zpravidla k akceptaci postižení a k utváření zdravého sebevědomí.

Důležitý mezník v období staršího školního věku představuje správná volba povolání, pro níž je východiskem školní prospěch žáka se zrakovým postižením a postižení samotné, které zásadním způsobem limituje jeho možnosti. Mnohdy se žák může dostat do takzvané krize identity, kterou představuje konflikt s realitou a zrakovým postižením. Možnosti, které žák se zrakovým postižením má, jsou omezené a mohou ho tak deprivovat v oblasti potřeby seberealizace. Volba povolání však pro něj znamená významný a důležitý krok, protože právě profesní identita může být zdrojem seberealizace a možností kompenzace. Představy o povolání nejsou v období staršího školního věku ještě zcela konkrétní, nebývají zcela přesné a hodnota, kterou pro něj některé profese mají je v tomto věku odlišná a postupně se mění. (Vágnerová, 1995, s. 144)

1.4 Systém edukace a profesní přípravy dětí, žáků a studentů se zrakovým postižením

1.4.1 Legislativa

Jak je uvedeno v Listině základních práv, má každá osoba právo na vzdělání, přičemž doba, po kterou je školní docházka povinná, je stanovena školským zákonem. Dalším z práv je právo občana na bezplatné vzdělání v základních a středních školách a podle jeho schopností a možností společnosti také na vysokých školách. (<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>, online)

Legislativní zakotvení, týkající se podmínek edukace osob se zdravotním postižením, najdeme v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, tedy školském zákoně, který byl naposledy novelizován na zákon č. 472/2011 Sb. Směrodatným z hlediska edukace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami je § 16 Vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami tohoto zákona. Stěžejními jsou i jeho dvě prováděcí vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních a vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Rok 2011 přinesl také novelizace těchto vyhlášek, kdy se vyhláška č. 72/2005 Sb., změnila na č. 116/2011 Sb., a vyhláška č. 73/2005 Sb. na č. 147/2011 Sb. (<http://www.msmt.cz>, online)

Dle již zmiňovaného školského zákona č.561/2004 Sb. „*mají děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami stejně jako ostatní děti právo na vzdělání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem, na vytvoření nezbytných podmínek, které toto vzdělávání umožní, a na poradenskou pomoc školy či školského poradenského zařízení.*“

Edukace žáků se zrakovým postižením probíhá v současné době buďto ve speciálních školách zřízených přímo pro ně, dále pak formou individuální či skupinové

integrace v běžném vzdělávacím proudu a v neposlední řadě kombinací předchozích možností. (srov. Hamadová, 2007, s. 99-100, Novohradská 2009, s. 62-63)

Aby byl samotný vzdělávací proces žáků se zrakovým postižením úspěšný, musí být dodrženy všechny zásady a podmínky. Pokud tomu tak není, objevuje se riziko vzniku nejrůznějších překážek a negativních vlivů.

1.4.2 Raná péče

Protože představuje raná péče jakousi první službu, se kterou se zrakově postižené dítě spolu s rodinou může setkat a je významnou součástí edukačního systému, stojí jistě také za krátkou zmínku.

Legislativně zakotvenou bychom ranou péči našli v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. V tomto zákoně je vymezena pouze základní náplň činnosti této služby, detailnější popis je uveden v prováděcí vyhlášce zákona, a to ve vyhlášce č. 505/2006 Sb. Jedná se tedy o sociální službu, která je poskytována Středisky rané péče. (Finková, Ludíková a Růžičková, 2007, s. 87-88)

Raná péče (raná podpora či včasná intervence), respektive Střediska rané péče, nabízejí bezplatné poradenské služby rodinám s dětmi se zrakovým postižením, a to ve věku 0-3 roky, v případech dětí, které mají postižení kombinované je horní hranice 7 let věku. (Valenta a kol., 2003, s. 189)

Cílem služby je předcházení postižení, eliminace nebo zmírnění jeho důsledků a v neposlední řadě poskytnutí sociální integrace a to jak samotnému dítěti, tak jeho rodině. (Kimplová, 2010, s. 47)

1.4.3 Předškolní vzdělávání a jeho specifika

Předškolní edukace dětí se zrakovým postižením je stejně tak jako u dětí intaktních nepovinná a může být zahájena od 3 let věku dítěte.

Valenta a kol. (2003, s. 191) uvádí tři formy realizace předškolní výchovy v současné době a to:

- přetrvání dítěte ve výchovné péči rodiny, která může nadále spolupracovat s poradenskými službami a jejich pracovníky,
- mateřské školy zřízené pro děti se zrakovým postižením,
- integrace zrakově postiženého dítěte do běžné mateřské školy

Ve všech případech se předškolní vzdělávání řídí legislativní úpravou ve školském zákoně č. 561/2004 Sb., prováděcími vyhláškami MŠMT č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních a č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Přijímání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami do zařízení předškolního vzdělávání pak upravuje §34 odst. 6 školského zákona a vyhláška MŠMT č.14/2005 Sb. o předškolním vzdělávání. Na základě podání přihlášky zákonného zástupce dítěte, vyjádření speciálně pedagogického centra (dále jen SPC) či pedagogicko-psychologické poradny rozhoduje o přijetí dítěte ředitel příslušného zařízení. Hlavním kurikulárním dokumentem, který určuje obsah vzdělávání je Rámcový vzdělávací program. (Valenta a kol., 2003, s. 191)

Pro dítě má nástup do MŠ velký socializační význam. Komunikuje s ostatními a utváří si dětské skupiny. Mateřské školy pro zrakově postižené plní především funkci speciálněpedagogickou, sociální, propedeutickou a diagnostickou. Hlavním cílem těchto zařízení je rozvoj dítěte se zrakovým postižením, rozvoj zrakového vnímání, pokud je to vzhledem ke zrakovému postižení možné a současně rozvoj kompenzačních smyslů. Druhým a velice podstatným úkolem předškolního vzdělávání je příprava dětí na přechod do školního věku, kdy je především u dětí s těžkým zrakovým postižením potřeba upevňovat si specifické dovednosti, které jsou po stránce školní připravenosti prvořadé. (Valenta a kol. 2003, s. 192)

Nováková (in. Hamadová, 2007, s. 98) mezi ně řadí aktivity zaměřené na rozvoj zrakových funkcí, sluchového a hmatového vnímání, čichu, chuti, rozvoj řeči a estetického vnímání a v neposlední řadě rozvoj orientace v prostoru a samostatného pohybu.

Spolu s těmito dovednostmi je potřeba rozvíjet takzvané klíčové kompetence, které nalezneme taktéž v RVP pro předškolní vzdělávání.

1.4.4 Základní vzdělávání žáků se zrakovým postižením

Žáci se zrakovým postižením mají stejně tak jako v případě předškolní edukace v současné době na výběr mezi školou „běžnou“, tedy vzdělávání v hlavním vzdělávacím proudu a základní školou pro žáky se zrakovým postižením, hovoříme-li o povinné školní docházce. V „běžné“ základní škole může být žák integrován buďto individuálním způsobem, tedy jeho zařazením do běžné třídy mezi intaktní jedince, nebo způsobem skupinovým, kdy je zařazen do speciální třídy zřízené při běžné ZŠ. Obě dvě možnosti vzdělávání se pak řídí učebními plány vzdělávacího programu Základní škola, č.j. 16 847/96-2. (Prázdna, 2009, s. 29)

Vzdělávání žáků se zrakovým postižením v základní škole pro zrakově postižené

Současné speciální školství umožňuje vzdělávat žáky se zrakovým postižením společně, a to bez ohledu na druh a stupeň postižení. (Valenta a kol., 2003, s. 193)

V případě tohoto typu edukace nabízí učební plán pro zrakově postižené určité úpravy, které v roce 2003 schválilo MŠMT. V plánu je obsažena nabídka speciální podpory, která zahrnuje předměty tzv. speciální péče (výuka zrakové stimulace, prostorové orientace a samostatného pohybu, práce s reliéfní mapou, speciální příprava na čtení a psaní bodového písma), jejichž zařazení je závislé na doporučení SPC nebo školního speciálního pedagoga.

Základní školy pro zrakově postižené nabízejí pro děti v 5. - 7. ročníku výuku psaní a práce na počítači, v 8. – 9. ročníku je pak tento předmět koncipován jako práce s komunikačními a informačními technologiemi. Dále si žák vybírá z volitelných předmětů, kde je nabízena konverzace v cizím jazyce, cvičení v matematice, v českém jazyce či práce s elektronickými kompenzačními pomůckami, a z předmětů nepovinných, kterými jsou literární a dramatická výchova, hra na hudební nástroj, hudební nauka či náboženství. Tyto předměty probíhají nad rámec týdenní hodinové

dotace a žák si je vybírá jen podle svého uvážení a podle toho, co ho zajímá a baví.(Hamadová, 2007, s. 100)

Pro edukaci žáků se zrakovým postižením je nutné speciální vybavení pro výuku jednotlivých předmětů. Patří k němu široké spektrum optických, didaktických a kompenzačních pomůcek a speciální úprava prostředí, která žákům zajistí bezpečný pohyb po škole- kontrastní barvy, bezbariérovost, popisky v Braillově písmu. Tyto skutečnosti můžeme řadit k pozitivům vzdělávání ve speciální škole. Dalším pozitivem je jistě převaha pracovníků se speciálně pedagogickým vzděláním. (Hamadová, 2007, s. 100)

Vzdělávání žáků se zrakovým postižením v hlavním vzdělávacím proudu

Pokud je žák zařazen do běžné školy, hovoříme o integrovaném vzdělávání. To je v popředí zájmu již od devadesátých let 20. století a podporuje zachování přirozeného prostředí žáků s postižením. Zároveň je nástrojem sociálního učení, které představuje významný faktor prevence sociálního vyloučení osob s postižením.(Michalík a kol., 2011, s. 304)

Integrované vzdělávání je možné realizovat dvěma formami. První je individuální integrace, která podle vyhlášky č. 73/2005 Sb. představuje edukaci žáků s postižením v běžné škole s intaktními žáky. Druhou formou je integrace skupinová, kdy jsou žáci vzděláváni ve třídě, která je pro žáky s postižením zřízena v „běžné“ škole. Současnost upřednostňuje spíše vzdělávání formou individuální integrace ve škole běžné. (Michalík a kol., 2011, s. 304) Aby byl žák se zrakovým postižením přijat do některé školy, je za potřebí žádosti jeho zákonného zástupce a následného souhlasu ředitele školy. Přesný postup je vymezen opět ve vyhlášce č. 73/2005 Sb. Na základě tohoto souhlasu se pro žáka vypracovává individuální vzdělávací plán (dále IVP), který je potřeba dvakrát do roka ve spolupráci se SPC pro zrakově postižené vyhodnocovat. Tyto plány vycházejí ze školního vzdělávacího programu dané školy a jejich obsah a podrobnější charakteristika jsou zakotveny ve vyhlášce č. 73/2005 Sb. (Hamadová, 2007, s. 101)

IVP je neodmyslitelným předpokladem pro úspěšné integrované vzdělávání žáka se zrakovým postižením, avšak v málokteré škole se dnes setkáváme s ucelenou, koncepčně správnou a týmovou prací s tímto dokumentem. Dítě se zrakovým postižením by podle IVP mělo být vedeno již od rané péče a spolu s jeho postupem do vyšších vzdělávacích stupňů je třeba plán rozvíjet. V období školní docházky se pak IVP zaměřuje na specifikaci potřeb pro jednotlivé vyučovací předměty. (Valenta a kol., 2003, s. 198-199)

Aby edukace žáka probíhala co možná nejlépe a bez problémů, je třeba maximální spolupráce školy se speciálně pedagogickým centrem, jehož pracovníci poskytují cenné rady pro úpravu prostředí, doporučení, metodicky vedou pedagogické pracovníky, spolupracují s rodinou žáka, poskytují kompenzační pomůcky a pokud je to nutné, vyučují předměty speciální péče, o kterých je zmínka výše. Důležitou roli hrají také v kariérovém poradenství. Dalším významným činitelem úspěšné integrace je týmová práce učitelů a jejich stoprocentní informovanost o postižení žáka a samotných žáků se zrakovým postižením, jejichž podmínky pro vzdělávání by měly být co nejoptimálnější. Svou úlohu v edukačním procesu mají také spolužáci, rodiče žáka a ostatní odborníci. V neposlední řadě stojí za zmínku úloha asistenta pedagoga, kterého může příslušná škola zřídit a jehož úkolem je především pomoc žákům se zrakovým postižením v přizpůsobování se školnímu prostředí, dále pomoc při spolupráci s rodiči či při výchovných a vzdělávacích činnostech pedagogických pracovníků. Hlavní náplň asistenta pedagoga je podrobněji popsána ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., §7. (Hamadová, 2007, s. 101)

Otázkou často zůstává, jaký typ edukace pro žáka se zrakovým postižením zvolit. Vždy je však potřeba brát v potaz složky školní zralosti, což znamená tělesné, rozumové, osobnostní a sociální rysy žáka, míru závislosti na rodičích, flexibilitu a samozřejmě schopnost komunikace a navazování vztahů s okolím. (Vágnerová, 1995, s. 66)

Integrované vzdělávání má stejně tak jako vzdělávání na základních školách pro zrakově postižené své klady a zápory. Prázdňá (2009, s. 32) tyto klady a zápory obou zmíněných typů vzdělávání systematicky shrnula do následující tabulky.

Tabulka č. 1: Klady a zápory vzdělávacích forem žáků se zrakovým postižením

Integrovaný způsob vzdělávání	
Klady	<p>Žák zůstává v rodinném prostředí</p> <p>Žák zůstává v přirozeném prostředí svého bydliště a širší rodiny</p> <p>Socializace probíhá v prostředí intaktních spolužáků</p> <p>Snížení stigmatizace rodiny dítěte s postižením</p> <p>Nižší ekonomická zátěž rodiny</p>
Zápory	<p>Nepřipravenost interiérů i exteriérů pro samostatný pohyb žáků se zrakovým postižením</p> <p>Menší vybavenost speciálními učebními texty a materiály Menší vybavenost speciálními didaktickými pomůckami</p> <p>Menší vybavenost speciálními kompenzačními pomůckami</p> <p>Nižší kompetentnost pedagogů ve vztahu ke speciální didaktice vyučovaných předmětů</p> <p>Vyšší počty žáků ve třídě</p> <p>Vyšší zátěž rodiny</p>
Vzdělávání ve speciální škole	
Klady	<p>Připravenost interiérů i exteriérů pro samostatný pohyb žáků se zrakovým postižením</p> <p>Dobrá vybavenost speciálními učebními texty a materiály</p> <p>Dobrá vybavenost speciálními didaktickými pomůckami</p> <p>Dobrá vybavenost speciálními kompenzačními pomůckami</p> <p>Kompetentnost pedagogů ve vztahu ke speciální didaktice vyučovaných předmětů</p> <p>Nižší počty žáků ve třídě</p> <p>Komplexní služby pro rodinu s dítětem s postižením</p>
Zápory	<p>Žák nezůstává v rodinném prostředí (pozn.. netýká se Prahy a krajských měst)</p> <p>Žák nezůstává v přirozeném prostředí svého bydliště a širší rodiny</p>

	Socializace probíhá pouze v prostředí spolužáků se stejným postižením Potvrzení stigmatizace rodiny s dítětem s postižením Vyšší ekonomická zátěž rodiny
--	--

Zdroj: Prázdna, 2009, s. 32

1.4.5 Profesní příprava a volba povolání žáků se zrakovým postižením

Pro vzdělávání osob se zrakovým postižením a se speciálními vzdělávacími potřebami obecně se pojem profesní příprava stává v poslední době klíčovým tématem. V edukačním systému těchto osob by měla příprava na povolání postupovat již od docházky na základní, střední, případně vysokou školu přes nástup do zaměstnání, a vyústit v úplné začlenění jedince s postižením do společnosti s následným uplatněním na trhu práce. Jakožto cílená příprava na výkon povolání je realizována na středních školách, nicméně pro její komplexnost je důležitá i příprava v období před docházkou na střední školu. S tím je spojen pojem předprofesní příprava, vyjadřující přípravu na povolání na základní škole, která představuje především rozvoj osobnosti a kompetencí žáka, sebepojetí, sebebřijetí a uvědomění si podstaty vzdělávání a zaměstnání v životě člověka. (Hamadová, 2006, s. 124, online) Svoboda, Křejičřřová a Vágnerová (2001, s. 68) zdůrazňují důležitost právě předprofesní přípravy žáků se zrakovým postižením v souvislosti s jejich deficitem, který jim znemožňuje představy o možných profesích a prostředí výkonu zaměstnání a způsobuje nedostatky v oblasti sociálních kompetencí a celkové zralosti jejich osobnosti.

Samotná volba povolání je pro každého člověka velice obtížným a zodpovědným rozhodnutím, ovlivňujícím celý jeho budoucí život. Začíná již v raném dětství a přes období školní docházky postupně vede k profesní přípravě. Právě v dětství se objevuje první rozhodování o volbě povolání a úzce souvisí s výchovou a prostředím, ve kterém dítě vyrůstá. Ve formování představ o profesích a prostředí, ve kterém jsou vykonávány, jsou vzorem pro své děti rodiče. Pro děti se zrakovým postižením je to však jinak. Zejména v období, kdy si uvědomují důsledky svého postižení pro vedení

samostatného života, jsou důležité životní příběhy lidí s postižením, kteří se s ním dokázali vyrovnat a žili plnohodnotný život jako jedinci vidící. (Hamadová, 2006, s. 135, online)

Dle Vágnerové (in Svoboda, Krejčířová, Vágnerová 2001, s. 679) může být profesní rozhodování a volba spojená s tendencí vyrovnat se jedincům bez postižení, čímž si v podstatě jedinec se zrakovým postižením potvrzuje své kompetence. Faktory, které volbu povolání ztěžují, nebo naopak zlehčují, jsou dle Appelhanse (in Hamadová 2006, s. 136, online) stupeň postižení zrakového vnímání, úroveň socializace a v neposlední řadě i školní výkony. Objektivní podmínky jsou však chápány jako mnohem větší bariéry a zahrnují situaci na trhu práce, kvalitativně změněný profil profesí a požadavky na jejich výkon. V této souvislosti uvádí Moravcová (in Pipeková a kol, 2004, s. 46) výčet faktorů, které významně ovlivňují volbu povolání u žáků se zrakovým postižením. Jedná se o:

- intelektové předpoklady, vlohy, zájmy a rodinné tradice
- včasná diagnostika postižení a následné zajištění odpovídající péče a vzdělávání
- omezení vyplývající se zrakového postižení a jeho progresu
- včasný nácvik kompenzačních a reedukačních technik práce
- dostupnost kompenzačních pomůcek a schopnost jejich používání
- potřeba osobní asistence
- rodinné zázemí a materiální podmínky
- dosažitelnost a přístupnost školského zařízení

Aby byla volba povolání pro žáka se zrakovým postižením co nejsnazší, může výrazně dopomoci systém poradenských zařízení, o kterých pojednávají následující kapitoly.

1.4.6 Kariérové poradenství

Potřebujeme vlastně k životu práci? Co nám práce přináší, jak nás uspokojuje a naplňuje?

Tato tělesná nebo duševní činnost, která směřuje k zisku určitého výdělku a uspokojení potřeb, vede většinou k cíli a hodnotám, které mají význam jak pro jedince, tak společnost. „*Dále je předpokladem seberealizace, uplatnění dispozic jedince k určité činnosti, k práci či sociální aktivitě.*“ S touto charakteristikou souvisí uplatnění na trhu práce, které je u jedinců se zdravotním postižením mnohem obtížnější. (Opatřilová, 2011, s. 9)

V poslední době můžeme pozorovat nárůst rychlosti, jakou se mění a vyvíjí naše společnost i okolí kolem nás. Tyto změny se dotýkají i oblasti zaměstnání či povolání. Dochází ke zvyšování stupně automatizace ve všech oblastech práce, roste podíl mezilidské komunikace, a to především cizojazyčné, využívání výpočetní techniky a uplatňování nejmodernějších vědeckých metod. (Pipeková, 2004, s. 15) Táž autorka dodává, že zaměstnání pro nás neznamená pouze stojící prvek života, ale je spojené s rodinným životem, volným časem a životem obecně.

S pojmem zaměstnání, povolání či práce souvisí i pojem kariéra. Protože je tento pojem zastřešující vzhledem k pojmům povolání, profese, vzdělání, je i význam slova kariérové poradenství chápán v širším slova smyslu. Publikace dnes nabízejí různé názvy poradenských služeb profese. Můžeme se setkat s označením poradenství pro volbu povolání, profesní poradenství, pracovně profesní poradenství, výchovné poradenství apod. (Pipeková, 2004, s. 15) Obecně lze kariérové poradenství definovat jako „*institucionalizovaný systém poradenských služeb, jejichž cílem je pomáhat jednotlivcům při rozhodování o profesní a vzdělávací orientaci v kterékoliv fázi života.*“ (Hlad'o, 2008, online) V kariérovém poradenství jsou zahrnuty jak aktivity realizované ve školách, které mají za úkol pomoci žákům a studentům ujasnit si, jaké jsou jejich vlastní cíle, tak i individuální či skupinové poradenství, zaměřené na volbu úplně prvního povolání, změnu zaměstnání i na návrat do pracovního procesu. (Hlad'o, 2008, online)

Rozhodování o profesní orientaci představuje součást celoživotního procesu, který zasahuje do sféry vzdělávání a sféry pracovního uplatnění. Kariérové poradenství je proto realizováno rezortem školství (MŠMT ČR), kdy je směřováno především na pomoc žákům, studentům i rodičům při volbě dalšího vzdělávání či jeho změně a na přípravu pro vstup na trh práce, a rezortem práce a sociálních věcí, který řeší otázky ztráty zaměstnání a jeho znovuzískání či změny kvalifikace (MPSV ČR). Ve školském rezortu je poradenství poskytováno pedagogicko-psychologickými poradnami, speciálně pedagogickými centry a pracovníky, kteří působí přímo na školách, v rezortu práce a sociálních věcí je tato záležitost zajištěna poradenskými středisky při úřadech práce. Aby se služby poradenství mohly neustále rozvíjet a zdokonalovat, je velice důležitá spolupráce obou dvou rezortů. (Pipeková, 2004, s. 16)

Specifika kariérového poradenství žáků se zrakovým postižením

Opatřilová (2011, s. 105) zdůrazňuje významnost práce pro jedince se zdravotním postižením, kdy představuje předpoklad jejich úplné integrace do společnosti a přispívá k uznání, seberealizaci, sebeurčení a k odpovídající kvalitě života. Ať už je placená či nikoliv, znamená pro člověka jistou míru nezávislosti, organizovaný všední den, účast na společenském životě a zároveň odpovědnost. I pro člověka se zdravotním postižením je práce možností odpoutání se od rodičů a získání nezávislosti. Můžeme hovořit o člověku výdělečně činném, vykonávajícím smysluplnou činnost a přispívajícím svým podílem, což má velice pozitivní vliv na jeho sebedůvěru, vnímání sebe samého a na to, jaké postoje k němu zaujme společnost.

O tom, jakým směrem se v souvislosti s profesní kariérou bude jedinec se zdravotním postižením ubírat, se rozhoduje již v hlavním vzdělávacím proudu za pomoci právě profesního poradenství, které je dlouhodobou záležitostí, vyžadující podporu odborníků a jejich vzájemnou spolupráci.

Profesní příprava, jakožto cílené ovlivňování profesního vývoje žáka, by měla vyústit ve volbu povolání a to jak u zdravých jedinců, tak i v případě žáků se zdravotním postižením. V České republice je součástí edukačního procesu a bývá realizována výchovnými poradci. Legislativní vymezení kariérového poradenství je ve

vyhláše č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. V hlavním vzdělávacím proudu je tato činnost vykonávána výchovnými poradci, žákům se speciálními vzdělávacími potřebami jsou nápomocni školní speciální pedagogové, školní psychologové či pracovníci SPC pro žáky se zrakovým postižením. (Pipeková, 2004, s. 17)

Protože je třeba profesní poradenství a uplatnění chápat v souvislosti s procesem složitější socializace žáků s postižením, musí být brán zřetel na určitá specifika. Ta jsou v případě zrakového postižení dána zvýšenou náročností získání reálné a pravdivé představy o konkrétní práci a o její náplni. Pro kvalitní kariérové poradenství je třeba znát všechny komplexní informace, z nich vycházet a v souvislostech je posuzovat. Jedná se především o celkový zdravotní stav žáka a o jeho oftalmologickou diagnózu. Hlavní roli v tomto případě hraje typ zrakové vady a stupeň zrakového postižení, se kterým souvisí mobilita žáka, úroveň samostatného pohybu a prostorové orientace. Při volbě povolání je třeba zohlednit také dosavadní školní výsledky žáka, což znamená intelektové schopnosti, osobnostní předpoklady, vědomosti, schopnost komunikace, dovednosti, zájmy a návyky, důležitá je i celková osobnost žáka se zrakovým postižením a včasný nácvik reedukačních a kompenzačních technik práce. V neposlední řadě hrají svou roli i přání žáka v profesní volbě se zohledněním jeho zájmů, kde je však potřeba hodnotit adekvátnost volby a eventuelně doporučit jinou. (Hamadová in Pipeková, 2004, s. 22)

Moravcová (in Pipeková, 2004, s. 47) uvádí omezení, která vyplývají ze zrakového postižení a která potvrzují nutnost pečlivého zvážení výběru povolání:

- Snížený vizus představuje komplikaci v jemné detailní práci a je bariérou pro řízení motorových vozidel
- Absolutní ztráta barvocitu neumožňuje získání řidičského oprávnění, představuje komplikaci při práci v oborech, kde je vnímání barev podmínkou
- Slzení, které může způsobovat zhoršení vizu i orientace
- Bolesti hlavy a očí, které jsou způsobeny vysokou zrakovou námahou a mohou snižovat pracovní výkon

- Zvýšení nitroočního tlaku a zhoršení stavu zeleného zákalu například při práci v předklonu či zvedání těžkých břemen
- Orientaci v prostoru komplikují výpadky nebo zúžení zorného pole
- Detailní práci a ostré vidění zhoršuje kmitání oka

1.4.7 Středoškolské vzdělávání žáků se zrakovým postižením

Pokud zraková vada nemá takový charakter, který by žákovi znemožňoval pozdější uplatnění v praxi, má možnost v současné době dle legislativy, tedy dle zákona č. 561/2004 Sb. a vyhlášky MŠMT č. 13/2005 Sb. o středním vzdělávání a vzdělávání v konzervatoři studovat na běžné střední škole, středním odborném učilišti nebo odborném učilišti formou integrovaného vzdělávání. V opačném případě volí studium na středních školách, speciálních středních odborných učilištích, a odborných učilištích pro žáky se zrakovým postižením. Cílem středoškolského vzdělání je však v obou případech cílená příprava na výkon budoucího povolání a komplexní rozvoj kompetencí v oblasti personální, sociální, odborné i občanské. Žáci se zrakovým postižením jsou ke studiu na středních školách přijímáni stejným způsobem, jako žáci intaktní tzn. na základě prokázaných vědomostí, dovedností a samozřejmě zdravotní způsobilosti. Studium na střední škole pro zrakově postižené je určeno pro žáky, kteří ukončili povinnou školní docházku na některé ze základních škol pro zrakově postižené, ale i pro ty, kteří docházeli na běžnou základní školu, ale jejich zrakové postižení se jim zhoršilo natolik, že by studium na běžné střední škole nebylo jednoduché a činilo jim potíže. (Valenta a kol., 2003, 195)

V období středoškolského vzdělávání je nutné posilovat reálné představy studentů o zaměstnání nejlépe prostřednictvím vykonávání praxí na reálných pracovištích a za pomoci všech speciálních opatření. (Hamadová, 2006, s. 128, online) Zvláštní pozornost je třeba věnovat poradenství pro volbu povolání v profesní a předprofesní přípravě, o kterém pojednává samostatná kapitola. (viz. kap. 1.4.5)

1.4.8 Vysokoškolské vzdělávání žáků se zrakovým postižením

I studenti se zrakovým postižením, kteří úspěšně završili studium na střední škole a chtějí dále pokračovat na škole vysoké, mají v současné době možnost díky podmínkám, které pro ně vytvářejí jednotlivé fakulty a katedry. Při některých školách vznikají tzv. podpůrná střediska, mající sice různou náplň, ale stejný cíl. Tím je zpřístupnění studijních oborů studentům nejen se zrakovým postižením, vytváření optimálních podmínek a pomoc během celého studia. Stěžejní je pro studenty spolupráce těchto středisek s jednotlivými katedrami, poradenskými institucemi i s neziskovými organizacemi. (Hamadová, 2006, s. 132, online)

Legislativní zakotvení podmínek přijetí ke studiu ve vysokoškolských programech je v zákoně č. 111/1998 Sb., o vysokých školách.

Při vybírání školy je třeba zvážit, zda je obor vzhledem postižení studenta vhodný a jaké další možnosti po jeho absolvování bude student dále mít. Moravcová (in Pipeková a kol., 2004, s. 63) za vhodné obory pro studium zrakově postižených označuje především následující obory humanitního zaměření: psychologie, sociologie, historie, právo, tlumočnictví, překladatelství a studium jazyků. Vedle humanitních oborů se jako nejvhodnější jeví např. fyzioterapie, ekonomie, sociální práce, filosofie či obory pedagogického směru.

Stejně jako je tomu při edukaci středoškolské či základní, i v tomto případě „*potřebují studenti již při samotném přijímání upravené podmínky tak, aby odpovídaly potřebám uchazeče, tzn. úprava přijímacích testů do elektronické podoby, vytištěné v bodovém písmu nebo ve zvětšené podobě, případně prodloužení času pro vypracování odpovědí*“ (Valenta a kol., 2003, s. 196) Tentýž autor dále dodává, že i v průběhu studia je třeba zajistit odpovídající technické zázemí, zajištění poradenských služeb a úpravu veškerých textů.

2 Cíle práce a výzkumné otázky

2.1 Cíle

Obecným cílem, stanoveným pro teoretická východiska této bakalářské práce, je zmapování specifik socializace žáka se zrakovým postižením staršího školního věku ve vztahu k volbě povolání.

V praktické části pak pomocí kvalitativního šetření reflektovat současnou situaci kariérového poradenství žáků se zrakovým postižením ve vybraných školských a poradenských zařízeních a nastítnit, jaké představy mají žáci se zrakovým postižením o svém budoucím povolání a světě práce.

Dílčí cíle:

1. Zjistit, jak vzdělávací a poradenské instituce v přípravě žáků na povolání reagují na specifické potřeby žáka se zrakovým postižením.
2. Zjistit, zda představy žáků odpovídají reálným možnostem, vyplývajících z limitů daných zrakovým postižením.

2.2 Výzkumné otázky

1. Jsou představy žáků o budoucím povolání a světě práce adekvátní vzhledem k jejich limitům?
2. Nabízejí vzdělávací a poradenské instituce žákům se zrakovým postižením specifickou přípravu pro volbu povolání?

3. Metodika výzkumu

3.1 Použité metody

Jako metodu pro naplnění cílů praktické části mé bakalářské práce jsem zvolila kvalitativní postup. Sběr dat probíhal formou strukturovaného rozhovoru, který měl otevřené otázky.

Hendl (2005, s. 166) charakterizuje kvalitativní výzkum formou rozhovoru jako vědu a umění zároveň. „*Vyžaduje totiž dovednost, citlivost, koncentraci, interpersonální porozumění a disciplínu.*“ Před samotným výzkumem je třeba uvědomit a promyslet si, co budou jednotlivé otázky obsahovat, jaká bude jejich forma a v jakém pořadí budou respondentům pokládány. Důležitým aspektem rozhovoru je i jeho délka, autor zdůrazňuje význam začátku dotazování, kdy je potřeba mezi tazatelem a respondentem odstranit případné komunikační či psychické bariéry.

Rozhovor představuje techniku terénního sběru informací, při níž jsou informace získávány pomocí záměrně cílených otázek pokládaných respondentovi. Kladené otázky pak směřují ke zjištění skutečnosti, nebo se vztahují ke zkoumané společenské realitě. (Kozlová, 2012, online)

Řízený rozhovor „*má pak pevně dané schéma, které je pro tazatele závazné a neumožňuje mu příliš velké změny či úpravy.*“ (Miovský, 2006, s. 162)

Strukturovaný rozhovor s použitím otevřených otázek má dle Hendla (2005, s. 173) své výhody i nevýhody. Za výhodné je považována snadná analýza získaných dat i jeho možná aplikace v případě nedostatku času tazatele na respondenta. Nevýhodou představuje výrazné omezení na předem daná témata, které spočívá v kladení stejně formulovaných otázek různým respondentům a způsobuje tak přehlížení situovanosti samotného rozhovoru.

Rozhovory a sběr dat, potřebných k vypracování praktické části této práce, probíhal v měsících květen a červen 2014, s dětmi jsem rozhovory záměrně uskutečnila ke konci měsíce června, kdy měly ve škole již volněji a bylo snadnější se s nimi sejit. Podepsáním písemného souhlasu dotazování či jejich zákonní zástupci souhlasili

s použitím audio nahrávání na diktafon, jehož výstup jsem pak přepsala a následně vymazala. Dotazované jsem kontaktovala většinou telefonicky nebo prostřednictvím emailu a ve všech případech se mi za poměrně krátkou dobu dostalo kladné odezvy a souhlasu se spoluprací. Po předchozí domluvě jsme se sešli na předem určených místech, v případě dvou dětí a pedagogického pracovníka to bylo školské zařízení v Českých Budějovicích a speciálně pedagogické centrum, za zbylými tázanými jsem jela do místa jejich bydliště. Rozhovory s dětmi trvaly vždy od 15 do 40 minut, ty s pedagogickými pracovníky pak do 15 minut, přičemž vždy záleželo pochopitelně na individualitě jedinců a to především u dětí. Některé se rozpovídalo více, některé méně. Zpočátku jsem se snažila o navázání uvolněné atmosféry a o odstranění počátečních komunikačních bariér, k čemuž se přímo nabízelo téma blížících se letních prázdnin.

Rozhovory s dětmi se skládaly z otázek, které byly utvořené na základě dílčích cílů práce, studia odborné literatury, zpracování podkladů pro teoretická východiska a rozděleny na dvě části. Otázky v první části směřovaly na osobní anamnézu žáka, tedy na jeho věk a stupeň zrakové vady a na představy o jeho budoucím povolání. Druhá část byla pojata jako didaktický test, skládající se ze 12 otázek o světě práce, které byly konstruovány na základě studia učebnic výchovy k občanství a občanské výchovy pro 8. a 9. ročník Základní školy. Každá správně zodpovězená otázka pak byla ohodnocena 2 body, odpověď nedostatečná 1 bodem a odpověď špatná či zcela chybná 0. Cílem testu bylo zjištění, jaké znalosti o světě práce žáci se zrakovým postižením mají a pro jeho vyhodnocení byly stanoveny hodnotící úrovně výborná, průměrná a nedostatečná. Tento test byl pojat také jako rozhovor, který jsem provedla s každým žákem individuálně zvlášť, odpovědi byly zaznamenávány do záznamového archu. Přesné znění otázek pro žáky se zrakovým postižením, spolu s doslovnými odpověďmi dokládám v přílohách č. 1 a 2.

Otázky pro pedagogické pracovníky byly sestaveny rovněž tak, aby souhlasily s dílčími cíli, a jejich doslovný přepis je v přílohách 3 a 4.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Kvalitativního výzkumného šetření se v mém případě zúčastnilo celkem 6 osob, a to 4 žáci se zrakovým postižením, 1 pedagog ve školním zařízení a speciální pedagog v SPC.

S některými dotazovanými jsem se setkala již v době mého studia, kdy jsem vykonávala praxi ve školských zařízeních, a jejich kontaktování tak nebylo složité. V Českých Budějovicích jsem měla k dispozici pouze 2 dotazované, kteří odpovídají kritériu „jedinec se zrakovým postižením staršího školního věku“ a proto jsem požádala SPC, s jehož pomocí jsem se dostala k dalším 2 potřebným dotazovaným. Protože nejsou dotazovaní plnoletí, komunikace probíhala s jejich rodiči, kdy jsme se prostřednictvím telefonického spojení nebo emailu dohodli na konkrétním termínu a já jsem za nimi vyrazila do místa jejich bydliště. S druhou skupinou dotazovaných, tedy se speciálním pedagogem a pedagogem ve školním zařízení jsem se také sešla na základě telefonické dohody. Ve všech případech jsem se setkala s vstřícností a ochotou spolupracovat.

Dotazování se zúčastnili 3 chlapci a 1 dívka, výzkumný soubor pedagogických pracovníků tvořily 2 ženy. Většina dotazovaných žije v okolí Českých Budějovic, ve dvou zmiňovaných případech jsem vyjela do prachatického a strakonického okresu. Věkové rozmezí dotazovaných dětí se zrakovým postižením bylo 13-15 let, co se klasifikace zrakového postižení týče, jednalo se o těžkou slabozrakost, ve dvou případech o praktickou slepotu a o slepotu úplnou, která byla navíc spojená se středně těžkou nedoslýchavostí. Žáci shodně navštěvují základní školu, nejmladší 7. ročník, dva potom třídu 8. a jeden dotazovaný navštěvuje 9. ročník a ukončuje tedy povinnou školní docházku. Identifikační údaje jsou přehledně shrnuty v tabulce.

Z důvodu zachování anonymity u všech zúčastněných dotazovaných, budou v následujících pasážích označeni jako dotazovaný 1, 2, 3, 4, 5 a 6, přičemž dotazovaní č. 1-4 jsou děti, č. 5 představuje speciální pedagog ve SPC a č. 6 náleží pedagogickému pracovníkovi ZŠ.

Tabulka č. 2: Identifikační údaje dotazovaných č. 1-4

	Dotazovaný 1	Dotazovaný 2	Dotazovaný 3	Dotazovaný 4
Věk	13	14	14	15
Pohlaví	chlapec	dívka	chlapec	chlapec
Stupeň zrakové vady	těžká slabozrakost	praktická slepota	úplná slepota spojená se středně těžkou nedoslýchavostí	praktická slepota
Bydliště	okres Prachatice	České Budějovice	okres Strakonice	České Budějovice

Zdroj: vlastní výzkum

4. Analýza kvalitativních dat

4.1 Analýza kvalitativních dat u dotazovaných č. 1-4

V závislosti na formulaci výzkumné otázky č. 1 byly stanoveny 3 kategorie, na jejichž základě je zpracována kvalitativní obsahová analýza sebraných dat.

Kategorie znázorňuje následující tabulka.

Tabulka č. 3: Kategorie stanovené pro zpracování obsahové analýzy u dotazovaných č. 1-4

Kategorie
<i>Adekvátnost představ o dalším vzdělávání či povolání vzhledem ke zrakovému postižení</i>
<i>Způsob volby dalšího vzdělávání či profesní přípravy</i>
<i>Znalosti o světě práce</i>

Zdroj: vlastní výzkum

4.1.1 Dotazovaný č. 1

Adekvátnost představ o dalším vzdělávání či povolání vzhledem ke zrakovému postižení

Kvalitativním šetřením se u tohoto dotazovaného ukázalo, že své další kroky v oblasti vzdělávání bude směřovat na gymnázium. Svůj školní prospěch označil za dobrý a studium na gymnáziu mu prý nebude dělat problémy. O svém budoucím povolání ještě představu nemá, protože by chtěl chodit dále do školy, nepřemýšlel ještě nad tím. Za vysněné povolání však označil prodavače, jehož práci měl spojenou se svým raným dětstvím, kdy rád chodil nakupovat a právě prodavače sledoval při jeho práci. Za profese, které pro něj nejsou vhodné, označil řezníka, opraváře a řemeslníka, což se jeví jako představa adekvátní vzhledem k jeho postižení.

Způsob volby dalšího vzdělávání či profesní přípravy

V souvislosti s touto kategorií představuje rodina dotazovaného obrovskou podporu a oporu v tom, co by jednou chtěl dělat. Školu, kterou bude navštěvovat po ukončení školy základní, si vybral sám, dle vlastního uvážení a uvádí, že se ze strany rodičů zatím neseťká s nátlakem, ba naopak s respektováním toho, co chce on sám. S povoláním svých rodičů se dotazovaný neztotožňuje a je si vědom toho, že by práci, kterou vykonává jeho otec, vzhledem ke svému zrakovému postižení ani vykonávat nemohl a to nejen z důvodu vlastní bezpečnosti, ale i z bezpečnosti vůči svému okolí.

Znalosti o světě práce

Vyhodnocení otázek didaktického testu, který sloužil jako nástroj ke zjištění znalostí o světě práce, ukázalo, že se dotazovaný v této oblasti orientuje na průměrné úrovni.

Tabulka č. 4: Dotazovaný 1

Dotazovaný 1	
<i>1)Adekvátnost představ o dalším vzdělávání či povolání vzhledem ke zrakovému postižení</i>	Další vzdělávání na gymnáziu, nejasná představa o svém budoucím povolání.
<i>2)Způsob volby dalšího vzdělávání či profesní přípravy</i>	Jeho rozhodnutí, podpora v rodině.
<i>3)Znalosti o světě práce</i>	Průměrná úroveň.

Zdroj: vlastní výzkum

4.1.2 Dotazovaný č. 2

Adekvátnost představ o dalším vzdělávání či povolání vzhledem ke zrakovému postižení

Pro dotazovaného je stejně tak, jako tomu bylo v předchozím případě, v dnešní době důležitá alespoň maturita. Nad konkrétním oborem stále přemýšlí, stěžejní pro něj bude

vzhledem ke zrakovému postižení zvladatelnost a také umístění školy. Protože bydlí v Českých Budějovicích, představovalo by pro něj dojíždění problém a tak bude preferovat hlavně školy právě ve městě. Jako vysněné povolání uvedl dotazovaný práci v knihovně, kde by mohl být čtenářům nápomocný při doporučování knih, či jejich vyhledávání. Ať už vyjde právě tato práce nebo ne, chce v každém případě pracovat a komunikovat s lidmi. V závislosti na svém zrakovém postižení hovoří i o profesích pro něj nevhodných a řadí mezi ně práci lékaře, řízení auta a učitele.

Způsob volby dalšího vzdělávání či profesní přípravy

Sběr dat i u tohoto dotazovaného ukázal, že rodiče jsou pro něj takovým partnerem při vybírání střední školy, výběr bude probíhat na základě společné domluvy a diskutování nad různými možnostmi, v případě nesouhlasu dotazovaného se rodiče přikloní k jeho přání, samozřejmě pokud bude reálné. Zaměstnání považuje za velice důležité a určitě by o něj chtěl v budoucnu i vzhledem ke svému postižení usilovat.

Znalosti o světě práce

Úroveň znalostí v této oblasti je u dotazovaného prokazatelně výborná.

Tabulka č. 5: Dotazovaný 2

Dotazovaný 2	
<i>1)Adekvátnost představ o dalším vzdělávání či povolání vzhledem ke zrakovému postižení</i>	Nejasnost o dalším vzdělávání, představa o povolání knihovnice, práce s lidmi.
<i>2)Způsob volby dalšího vzdělávání či profesní přípravy</i>	Spolupráce s rodiči, promýšlení různých možností.
<i>3)Znalosti o světě práce</i>	Výborná úroveň.

Zdroj: vlastní výzkum

4.1.3 Dotazovaný č. 3

Adekvátnost představ o dalším vzdělávání či povolání vzhledem ke zrakovému postižení

Přestože má tento dotazovaný před sebou ještě 2 roky docházky na základní školu, má již o své budoucnosti v oblasti vzdělávání jasno. Miluje hudbu a vše kolem ní, doma má několik hudebních nástrojů a proto si přihlášku podá na Konzervatoř Jana Deyla a střední školu pro zrakově postižené v Praze. Škola nabízí několik možností kombinací studia, ale dotazovaný se chce zaměřit na hru na klavír, kterou by chtěl ještě doplnit o zpěv a kompozici. Za povolání, pro něj nevhodná označuje režiséra, kameramana a zubaře, v jehož případě by měl problémy s ovládním vrtačky a používáním nejrůznějších nástrojů, což je vzhledem k jeho postižení adekvátní představa.

Způsob volby dalšího vzdělávání či profesní přípravy

V případě tohoto výzkumného vzorku byl výběr školy také na základě jeho vlastního rozhodnutí, i vzdálenost vybrané školy od bydliště dotazovaného nepředstavuje překážku. V rodině má opět plnou podporu, do Prahy ho budou vozit každý týden a na víkendy přivážet opět zpět.

Znalosti o světě práce

Didaktický test zvládl dotazovaný skvěle, dosáhl i vzhledem k závažnosti svého zrakového postižení jednoznačně výborné úrovně.

Tabulka č. 6: Dotazovaný 3

Dotazovaný 3	
<i>1) Adekvátnost představ o dalším vzdělávání či povolání vzhledem ke zrakovému postižení</i>	Další vzdělávání na konzervatoři v Praze, hudební nadání, ne zcela jasné představy o budoucím povolání
<i>2) Způsob volby dalšího vzdělávání či profesní přípravy</i>	Vlastní volba, maximální podpora rodičů.
<i>3) Znalosti o světě práce</i>	Výborná úroveň.

Zdroj: vlastní výzkum

4.1.4 Dotazovaný č. 4

Adekvátnost představ o dalším vzdělávání či povolání vzhledem ke zrakovému postižení

Své další vzdělávání dotazovaný dle kvalitativního šetření směřoval na 2 střední školy, na které si podal přihlášku. Je přijat na obě dvě, ale kvůli vzdálenosti a nutnosti dojíždění do jedné z nich, volí praktickou školu jednoletou. Po ukončení docházky do praktické školy se s rodiči rozhodli, že si podá přihlášku na maturitní obor maséra v Českých Budějovicích. O svém budoucím povolání ještě pořádně neuvažoval, ale v úvahu připadá právě ten masér.

Způsob volby dalšího vzdělávání či profesní přípravy

Na rozdíl od předešlých tázaných měli hlavní slovo v tomto směru rodiče dotazovaného. Ten sice uvedl, že nad tím uvažovali společně, ale vzhledem k jeho odpovědím na předešlé otázky je zřejmé, že právě oni jsou tím iniciátorem. S prací rodičů, resp. jednoho z nich se absolutně neztotožňuje a je si vědom i toho, že by to vzhledem k jeho zrakovému postižení dělat nemohl.

Znalosti o světě práce

Sběrem dat byla v této oblasti prokázána nedostačující úroveň znalostí o této problematice.

Tabulka č. 7: Dotazovaný 4

Dotazovaný 4	
1) <i>Adekvátnost představ o dalším vzdělávání či povolání vzhledem ke zrakovému postižení</i>	Praktická škola, poté maturitní obor masér.
2) <i>Způsob volby dalšího vzdělávání či profesní přípravy</i>	Volba zcela na rodičích.
3) <i>Znalosti o světě práce</i>	Nedostatečná úroveň.

Zdroj: vlastní

4.2 Analýza kvalitativních dat u dotazovaných č. 5 a 6

V případě šetření, které probíhalo u speciálního pedagoga v SPC a pedagogického pracovníka na Základní škole, byly v závislosti na formulaci výzkumné otázky č. 2 stanoveny 2 kategorie, na jejichž základě byla sestavena obsahová analýza sebraných dat u zbylých dotazovaných.

Kategorie jsou opět znázorněny v následující tabulce.

Tabulka č. 8: Kategorie stanovené pro zpracování obsahové analýzy dat u dotazovaného č. 5 a 6

Kategorie
<i>Průběh kariérového poradenství žáků se zrakovým postižením ve vybrané vzdělávací instituci a poradenském zařízení</i>
<i>Příprava specifických programů pro žáky se zrakovým postižením</i>

Zdroj: vlastní výzkum

4.2.1 Dotazovaný č. 5

Průběh kariérového poradenství žáků se zrakovým postižením ve vybrané vzdělávací instituci a poradenském zařízení

Z kvalitativního šetření u tohoto dotazovaného vyplynulo, že kariérové poradenství žáků se zrakovým postižením představuje dlouhodobou záležitost, v rámci které již od dětství dítě dochází na psychologická a speciálně pedagogická vyšetření. V souvislosti s kariérovým poradenstvím jsou psychologická vyšetření zaměřena většinou od 7. až 8. třídy právě na poradenství v oblasti povolání, kdy se zjišťuje např. jaké má dítě koníčky, co ho baví, jak ho to baví ve škole a samozřejmě jaký má školní prospěch. Důležité je konzultovat vše s rodiči, a to po všech stránkách.

Příprava specifických programů pro žáky se zrakovým postižením

Sběr dat prokázal, že SPC žádné specifické programy pro žáky se zrakovým postižením ani pro školy nenabízí. Tato problematika se řeší s každým klientem individuálně, za spolupráce s výchovnými poradci ve škole, kterou žák navštěvuje. Výchovní poradci poskytují dětem a samozřejmě jejich rodičům nabídku středních škol a informují je o jejich vhodnosti. Školy znají a ví, kde již mají s integrací zkušenost a zda jsou na ni patřičně připraveni. Od SPC se pak očekává, že jeho pracovníci spolu s rodiči konzultují, zda je vybraná škola pro žáka vhodná či nikoliv, zvolenou školu poté společně navštíví a seznámí vedení se specifiky žáka, na jejichž základě se poté škola vyjádří, zda je schopna integraci realizovat a popřípadě co obnáší. Dle dotazovaného z kvalitativního šetření dále vzešlo, že klienti a jejich rodiny ve své podstatě specifickou podporu od SPC nevyžadují. Stejně tak, jako je tomu u žáků intaktních, je v tomto směru vyžadována především ucelená nabídka středních škol, ve smyslu pomoci se orientovat ve školách, v jejich nabídkách a schopnostech integrace žáka se zrakovým postižením.

4.2.2 Dotazovaný č. 6

Průběh kariérového poradenství žáků se zrakovým postižením ve vybrané vzdělávací instituci a poradenském zařízení

Kariérovému poradenství se v instituci, ve které působí tento dotazovaný, věnují dva učitelé, mající zároveň speciálně pedagogické vzdělání a samozřejmě „běžný“ výchovný poradce, který má důležitou roli stejně tak, jako je tomu u žáků intaktních tak i v případě žáků se zrakovým postižením. Po celou dobu školní docházky žáka se zrakovým postižením je zde důležitá spolupráce s lékaři, dávají patřičné vyjádření o zdravotním stavu žáka a v neposlední řadě také s SPC. V případě spolupráce s SPC se dle šetření jedná taktéž o dlouhodobou záležitost, ve smyslu vzájemné komunikace a následné kooperace a úvahách o možnostech, které pro žáka se zrakovým postižením budou nejvhodnější.

Příprava specifických programů pro žáky se zrakovým postižením

Sběr dat i v tomto případě potvrdil, že vzdělávací instituce pro žáky se zrakovým postižením nenabízí specifické programy v rámci kariérového poradenství. Stejně tak, jako žáci intaktní, mají i žáci se zrakovým postižením možnost účastnit se prezentací jednotlivých středních škol, nebo navštěvovat střední školy v okrese. Aktivity i vzhledem ke zrakovému postižení žáků neprobíhají dříve, než v 8. ročníku povinné školní docházky a nijak se neodlišují od aktivit intaktních žáků.

5. Výsledky kvalitativního šetření

Adekvátnost představ o dalším vzdělávání či povolání vzhledem ke zrakovému postižení

Odpovědi na otázky, které byly zařazeny do této kategorie, byly značně rozdílné a poukazovaly tak na individualitu dotazovaných. Nicméně se kvalitativním šetřením u dotazovaných ukázalo, že si ve své podstatě rozsah svého zrakového postižení a limity s ním spojené uvědomují a v závislosti na něm pak volí další vzdělávání. V této souvislosti je tedy možné jejich představy označit za adekvátní, přijatelné a reálné. To, že si své postižení uvědomují je patrné hlavně v případech, kdy v kvalitativním šetření označují povolání, která by z důvodu svého postižení vykonávat nemohli, což poukazuje na jejich dobré intelektové předpoklady a znalost této problematiky, jakožto jedny z faktorů, které do značné míry volbu povolání u těchto žáků ovlivňují. Rozdílnosti v tvrzení o adekvátnosti představ jsou patrné pouze v případě, kdy dotazovaný označuje svůj školní prospěch za „dobrý“ a je tedy zřejmé, že si neuvědomuje náročnost studia na jím zvolené střední škole, která by tak pro něj nemusela být zvladatelná, a to nikoliv kvůli zrakovému postižení, nýbrž z důvodu nedostačujícího školního prospěchu. Jednoznačně prokazatelným u dotazovaných je fakt, že budou upřednostňovat studium před prací, co nejdéle to bude možné, všichni pak shodně tvrdí, že pro ně bude důležité, mít alespoň střední školu s maturitou. V konfrontaci se stupněm jejich zrakového postižení je možné říci, že tyto skutečnosti, které dotazováním uvedli, by měly být reálné a uskutečnitelné.

Způsob volby dalšího vzdělávání či profesní přípravy

Z kvalitativního zkoumání jednoznačně vyplynulo, že se dotazovaní neztotožňují s prací svých rodičů, tudíž pro ně rodiče v této oblasti nepředstavují jakýsi vzor, jako tomu v tomto vývojovém období bývá. Z odpovědí dotazovaných je zjevné, že důvodem tohoto neztotožnění je jejich zrakové postižení, které by vykonávání oné práce neumožnilo. Volba dalšího vzdělávání probíhá u většiny dotazovaných na základě vzájemné kooperace s rodiči či vlastního rozhodnutí. Rodiče téměř ve všech případech

dotazované respektují, podporují a na základě prokonzultování všech možností s dotazovanými společně rozhodují. Pouze v případě jednoho dotazovaného mají rozhodující slovo rodiče.

Znalosti o světě práce

Didaktický test, který byl dotazovaným prezentovaný jako nástroj pro zjištění této problematiky, ukázal, že se dotazovaní v této problematice orientují na výborné úrovni. Pouze s výjimkou již výše zmiňovaných případů, u kterých i představy o budoucím povolání nebyly adekvátní, i znalosti o světě práce nejsou dostatečné.

Průběh kariérového poradenství žáků se zrakovým postižením ve vybrané vzdělávací instituci a poradenském zařízení

Kvalitativním šetřením se v případě obou dotazovaných institucí ukázalo, že kariérové poradenství žáků se zrakovým postižením není jednoduše probíhající záležitostí, nýbrž záležitostí dlouhodobou, která vyžaduje spolupráci všech potřebných osob, od psychologa, SPC a výchovných poradců na školách, lékařů a samozřejmě rodičů, kteří mají při volbě středních škol či povolání žáků se zrakovým postižením většinou to poslední zásadní slovo.

Příprava specifických programů pro žáky se zrakovým postižením

Kvalitativní výzkum potvrdil u obou dotazovaných, že specifické programy pro žáky se zrakovým postižením připravovány nejsou. V případě SPC je tato problematika řešena individuálně, s každým klientem zvlášť, dotazovaný pedagogický pracovník potvrdil to samé s tím, že žáci se zrakovým postižením mají možnost účastnit se prezentací středních škol či jejich návštěv, společně s žáky intaktními.

Shrnutí výsledků

V této části se pokusím na základě výsledků kvalitativního šetření zodpovědět výzkumné otázky.

Výzkumná otázka č. 1: Jsou představy žáků o budoucím povolání a světě práce adekvátní vzhledem k jejich limitům?

Představy dotazovaných žáků se zrakovým postižením o svém budoucím vzdělávání a povolání je možné na základě kvalitativního šetření označit za adekvátní. Jsou u nich utvářeny na základě jejich intelektových předpokladů, patřičné rodinné podpory a uvědomění si svého zrakového postižení a limitů s ním spojených. Co se týče znalostí o světě práce, jejichž úroveň byla zjištěna na základě didaktického testu, ukázalo se, že odpovídají celkovým studijním výsledkům a jsou značně individuální.

Výzkumná otázka č. 2: Nabízejí vzdělávací a poradenské instituce žákům se zrakovým postižením specifickou přípravu pro volbu povolání?

V případě této výzkumné otázky bylo kvalitativním šetřením jednoznačně zjištěno, že jak dotazovaná vzdělávací, tak poradenská instituce pro žáky se zrakovým postižením specifickou přípravu pro volbu povolání nenabízí a vše probíhá stejně tak, jako je tomu v případě dětí intaktních ve starším školním věku, tedy v období docházky do 8. a 9. třídy.

6. Závěr

Volba povolání a profesní příprava představují důležitý mezník v životě člověka. Pro zdravé jedince není tato problematika jednoduchou záležitostí, u jedinců se zrakovým postižením to platí dvojnásob. Musí být brán zřetel na specifika jejich socializace, na limity a omezení, které jim jejich zrakové postižení v mnoha oblastech způsobuje a instituce, které se jim při rozhodování snaží pomoci a na které se mohou obrátit, musí být na tato specifika připraveny a patřičně na ně reagovat.

Předkládaná bakalářská práce se snaží nastínit, jaké představy mají žáci se zrakovým postižením o svém budoucím povolání a světě práce a zda vzdělávací instituce a poradenská zařízení v Jihočeském regionu reagují v souvislosti s kariérovým poradenstvím na specifika těchto žáků.

Teoretická část této práce měla za cíl zmapovat specifika socializace žáka se zrakovým postižením staršího školního věku ve vztahu k volbě povolání. Je rozdělena na 4 hlavní kapitoly, které vymezují zrakové postižení jako takové, jeho klasifikaci a typy. Dále pak popisuje období staršího školního věku a objasňuje jeho specifika u jedinců se zrakovým postižením, problematiku socializace v obecném slova smyslu a ve vztahu ke zrakovému postižení. Závěrečná část se zabývá systémem edukace dětí, žáků a studentů se zrakovým postižením, jejich profesní přípravou, kariérovým poradenstvím a jeho specifiky u žáků se zrakovým postižením.

V praktické části bakalářské práce byl stanoven cíl, doslovně znějící takto: *„Reflektovat současnou situaci kariérového poradenství žáků se zrakovým postižením ve vybraných školských a poradenských zařízeních a nastínit, jaké představy mají žáci se zrakovým postižením o svém budoucím povolání a světě práce.“*

Tento cíl byl dále rozpracován na dva dílčí. Prvním bylo zjistit, jak vzdělávací instituce v přípravě žáků na povolání reagují na specifické potřeby žáka se zrakovým postižením. Sběr dat prokázal, že obě dotazované instituce v podstatě nijak nereagují. Specifická nabídka pro tyto žáky nabízena není, základní školy jsou oslovovány středními školami, které si pro žáky 8. a 9. tříd připraví prezentaci. Řada škol však pro žáky se zrakovým postižením není kvůli jejich limitům vhodná. V případě SPC je výsledek shodný. Oblasti kariérového poradenství žáků se zrakovým postižením

prokazatelně chybí nastolená koncepce, dle které by se řídilo, a kapitole přechodu žáků se zrakovým postižením ze základního vzdělávání do vyšších stupňů není věnována dostatečná pozornost.

Druhým dílčím cílem bylo zjistit, zda představy žáků se zrakovým postižením odpovídají možnostem, vyplývajícím z limitů daných zrakovým postižením. Na základě kvalitativního výzkumu je možné představy žáků označit za adekvátní. Dotazovaní si své postižení uvědomují a na tomto základě volí možnost svého dalšího vzdělávání. Co se týče znalostí o světě práce, jejichž úroveň byla zjištěna na základě didaktického testu, ukázalo se, že odpovídají celkovým studijním výsledkům a jsou značně individuální.

K dosažení cílů byl použit kvalitativní postup prostřednictvím strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami. Rozhovory pak přinesly odpovědi na 2 stanovené výzkumné otázky, kterými jsou:

Výzkumná otázka č. 1: Jsou představy žáků o budoucím povolání a světě práce adekvátní vzhledem k jejich limitům?

Výzkumná otázka č. 2: Nabízejí vzdělávací a poradenské instituce žákům se zrakovým postižením specifickou přípravu pro volbu povolání?

Výsledky praktické části této bakalářské práce by mohly být využity jako východisko při eventuálním zpracování diplomové práce.

7. Seznam použitých zdrojů

Použité literární zdroje:

BURIÁNEK, Jiří. *Sociologie: uvedení do základů sociologie pro gymnázia, vyšší odborné školy a neoborové vysokoškolské studium*. Vyd. 3., upr. Praha: Fortuna, 2008, 144 s. ISBN 978-80-7373-028-4.

ČÁLEK, Oldřich. *Raný vývoj dítěte nevidomého od narození*. Praha: Univerzita Karlova, 1984. Sborník pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.

FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika STOKLASOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, 158 s. ISBN 978-802-4418-575.

HAMADOVÁ, Petra, Lea KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ a Zita NOVÁKOVÁ. *Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 2007, 125 s. ISBN 978-807-3151-454.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.

JANKOVSKÝ, Jiří. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska*. 2. vyd. Praha: Triton, 2006, 173 s. ISBN 80-725-4730-5.

KEBLOVÁ, Alena. *Integrované vzdělávání dětí se zrakovým postižením*. 2. upr. vyd. Praha: Septima, 1998, 91 s. ISBN 80-721-6051-6.

KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, 204 s. ISBN 80-864-2939-3.

- KIMPLOVÁ, Tereza. *Ztráta zraku: úvod do psychologické problematiky*. Vyd. 1. Ostrava: Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě, 2010, 120 s. ISBN 978-807-3689-179.
- KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. *Oftalmopedie*. 2. dopl. vyd. Brno: Paido, 2000, 70 s. ISBN 80-859-3184-2.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
- LITVAK, Aleksej Grigor'jevič. *Nástin psychologie nevidomých a slabozrakých*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, 170 s. Knižnice speciální pedagogiky.
- LUDÍKOVÁ, Libuše. *Tyflopedie I*. Olomouc: Pedagogická fakulta UP, 1988.
- MICHALÍK, Jan. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 511s. ISBN 978-807-3678-593.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- NOVOHRADSKÁ, Hana. *Vybrané kapitoly z oftalmopedie*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2009, 85 s. ISBN 978-807-3687-311.
- NOVOSAD, Libor. *Některé aspekty socializace lidí se zdravotním postižením: kapitoly ze sociologie handicapu*. Vyd. 1. Liberec, 1997, 50 s. ISBN 80-708-3268-1.
- NOVOTNÁ, Lenka, Miloslava HŘÍCHOVÁ a Jana MIŇHOVÁ. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2012, 82 s. ISBN 978-802-6101-154.
- OPATŘILOVÁ, Dagmar a Lucie PROCHÁZKOVÁ. *Předprofesní a profesní příprava jedinců se zdravotním postižením*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 159 s. ISBN 978-802-1055-360.

PEŠATOVÁ, Ilona. *Vybrané kapitoly ze speciální pedagogiky se zaměřením na oftalmopedii*. 2., upr. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2005, 73 s. ISBN 80-737-2001-9.

PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kariérové poradenství pro žáky se zdravotním postižením*. Vyd. 1. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2004, 77 l. ISBN 80-868-5601-1.

PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006, 404 s. ISBN 80-731-5120-0.

PRÁZDNÁ, Radka. *Význam výpočetní techniky v procesu edukace žáků a studentů se zrakovým postižením*. České Budějovice, 2009. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Fakulta zdravotně sociální. Vedoucí práce Jiří Jankovský.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly systematické sociologie*. Vyd. 2., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 2008, 239 s. ISBN 978-80-247-2594-9.

RENOTIÉROVÁ, Marie a Libuše LUDÍKOVÁ. *Speciální pedagogika*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, 290 s. ISBN 80-244-0646-2.

RENOTIÉROVÁ, Marie a Libuše LUDÍKOVÁ. *Speciální pedagogika*. 2. vyd., dopl. a aktualiz. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, 313 s. ISBN 80-244-0873-2.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Vyd. 2., přeprac., V Portálu 1. Praha: Portál, 2004, 390 s. ISBN 80-717-8829-5.

SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika: prevence a diagnostika, terapie a poradenství, vzdělávání osob s různým postižením, člověk s handicapem a společnost*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 160 s. ISBN 978-802-4717-333.

SVOBODA, Mojmír, Marie VÁGNEROVÁ a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 791 s. ISBN 80-717-8545-8.

TRNKA, Václav. *Charakteristika a organizace sportu osob se zrakovým postižením v České republice*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012, 78 s. ISBN 978-802-4619-583.

VALENTA, Milan. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 322 s. ISBN 80-244-0698-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Oftalmopsychologie dětského věku*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995, 182 s., 4 s. obr. příloh. ISBN 80-718-4053-X.

VÁGNEROVÁ, Marie a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Psychologie handicapu*. Praha, Karolinum, 2001, 230 s. ISBN 80-7184-929-4.

VÁGNEROVÁ, Marie a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Psychologie handicapu*. Vyd. 2., opr. Liberec: Technická univerzita v Liberci, Pedagogická fakulta, 2003, 40 s. ISBN 80-708-3765-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I., Dětství a dospívání*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie pro obor speciální pedagogika - vychovatelství*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008, 127 s. ISBN 978-80-7372-306-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 978-802-4621-531.

Zdroje použité k sestavení didaktického testu:

JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 9: Rodinná výchova 9 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2006, 152 s. ISBN 80-723-8528-3.

LAICMANOVÁ, Antonie. *Výchova k občanství: doporučujeme pro 9. ročník základní školy a kvartu víceletého gymnázia*. 1. vyd. Brno: Nová škola, 2012, 88 s. Duhová řada. ISBN 978-807-2894-048.

Použité internetové zdroje:

HAMADOVÁ. *Socioprofesionální dimenze edukace žáků se zrakovým postižením*. [online]. [cit. 2014-04-24]. Brno, 2006. Disertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Fakulta pedagogická. Vedoucí práce Marie Vítková. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/11726/pedf_d/

HLAĎO. *Podstata kariérového poradenství* [online] © 2008 [cit. 2014-01-13]. Dostupné z: <http://www.vychova-vzdelavani.cz/karierove-poradenstvi/>

KOZLOVÁ. *Výzkumné přístupy* [online] [cit.2014-05-16]. Dostupné z: http://www.eamos.cz/amos/ksb/externi/ksb_305/2.htm

MŠMT ČR. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy*. [online]. [cit. 2014-01-20]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz>

Parlament České republiky. *Listina základních práv a svobod*. [online]. [cit. 2014-01-20]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

SONS. *Klasifikace zrakového postižení podle WHO*. [online]. ©2002 - 2007 [cit. 2014-01-20]. Dostupné z: <http://www.sons.cz/klasifikace.php>

TYFLOKABINET ČESKÉ BUDĚJOVICE. *O zrakových vadách*. [online]. ©2008 [cit. 2014-01-20]. Dostupné z: <http://www.tyflokabinet-cb.cz/zrak.htm>

8. Seznam tabulek

TABULKA Č. 1: KLADY A ZÁPORY VZDĚLÁVACÍCH FOREM ŽÁKŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	36
TABULKA Č. 2: IDENTIFIKAČNÍ ÚDAJE DOTAZOVANÝCH Č. 1-4.....	48
TABULKA Č. 3: KATEGORIE STANOVENÉ PRO ZPRACOVÁNÍ OBSAHOVÉ ANALÝZY U DOTAZOVANÝCH Č. 1-4	49
TABULKA Č. 4: DOTAZOVANÝ 1.....	50
TABULKA Č. 5: DOTAZOVANÝ 2.....	51
TABULKA Č. 6: DOTAZOVANÝ 3.....	52
TABULKA Č. 7: DOTAZOVANÝ 4.....	53
TABULKA Č. 8: KATEGORIE STANOVENÉ PRO ZPRACOVÁNÍ OBSAHOVÉ ANALÝZY DAT U DOTAZOVANÉHO Č. 5 A 6.....	54

9. Seznam příloh

PŘÍLOHA 1: ZADÁNÍ OTÁZEK PRO DĚTI SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

PŘÍLOHA 2: DOSLOVNÉ ODPOVĚDI DĚTÍ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

PŘÍLOHA 3: DOSLOVNÝ PŘEPIS ROZHOVORU S PRACOVNÍKEM SPC

PŘÍLOHA 4: DOSLOVNÝ PŘEPIS ROZHOVORU S PEDAGOGICKÝM
PRACOVNÍKEM ZÁKLADNÍ ŠKOLY

10. Přílohy

Příloha 1: Zadání otázek pro děti se zrakovým postižením

I. část: OSOBNÍ ANAMNÉZA ŽÁKA A OTÁZKY TÝKAJÍCÍ SE PŘEDSTAV O JEHO BUDOUCÍM POVOLÁNÍ

- 1) Věk
- 2) Typ a stupeň zrakové vady
- 3) Jakou profesi vykonávají tví rodiče? Bavilo by tě v budoucnu dělat něco podobného?
- 4) V tuto chvíli jsi téměř před ukončením základní školy, na jaké střední školy sis podal (a) přihlášku a kam jsi přijat(a)?
- 5) Vybral(a) sis školu sám (sama), nebo si dal(a) spíše na přání rodičů?
- 6) Máš představu o tom, kde můžeš po škole pracovat a co bude náplní této profese?
- 7) Jaké je tvé vysněné povolání a proč?
- 8) Myslíš, že existují profese, které pro Tebe nejsou vhodné?

II. část: DIDAKTICKÝ TEST

- 1) Jaké věci je třeba zvážit při výběru povolání?
- 2) Která povolání jsou podle Tebe společensky nejdůležitější a proč?
- 3) Jaké vzdělání je potřeba k výkonu následujících povolání:
  - Učitel
  - Dělník
  - Právník
  - Prodavač
- 4) Jaký je rozdíl mezi pojmy:
  - Zaměstnanec X zaměstnavatel
- 5) Jaké výhody a nevýhody má podnikání?
- 6) Na jakých typech škol mohou žáci pokračovat ve studiu po skončení základní školy?
- 7) Jaké instituce Ti mohou pomoci s výběrem správné školy?
- 8) Co by měl obsahovat životopis, který uchazeč o zaměstnání rozesílá různým zaměstnavatelům?
- 9) Popiš pracovní činnost, pracovní prostředí a prostředky, se kterými pracuje:
  - Truhlář
  - Zahradník
- 10) Pracovní smlouva, uzavřená mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem musí obsahovat 3 podstatné náležitosti, které?

11) K čemu slouží úřad práce a kde v Českých Budějovicích má své sídlo?

12) Co je to rekvalifikace?

Každá správně zodpovězená otázka=2 body, otázka neúplná=1 bod, nesprávně zodpovězená či chybějící=0 bodů. Na tomto základě byly sestaveny 3 hodnotící úrovně, kdy:

- 24-16 bodů = úroveň výborná
- 16-8 bodů = úroveň průměrná
- 8-0 bodů = úroveň nedostatečná

Příloha 2: Doslovné odpovědi dětí se zrakovým postižením

Dotazovaný č. 1

I. část: OSOBNÍ ANAMNÉZA ŽÁKA A OTÁZKY TÝKAJÍCÍ SE PŘEDSTAV O JEHO BUDOUCÍM POVOLÁNÍ

1) Věk: 13 let

2) Zraková vada: Těžká slabozrakost

3) Jakou profesi vykonávají tvoji rodiče? Bavilo by tě v budoucnu dělat něco podobného?

„Taťka je opravář strojů, mamka pracuje v SONSu. Opravář bych být vzhledem k mému postižení ani nemohl, neviděl bych pořádně na nářadí, mohl bych se zranit nebo zranit někoho jiného, chtěl bych raději jít na střední školu a učit se, než jít hned pracovat.“

4) V tuto chvíli jsi téměř před ukončením docházky na základní školu, na jakou střední školu sis podal(a) nebo podáš přihlášku a kam jsi přijat(a)?

„Budu si dávat přihlášku na gymnázium, myslím, že se neučím špatně a chtěl bych mít alespoň maturitu.“

5) Vybral(a) nebo budeš si vybírat školu sám(sama), nebo si dal(a) / dáš spíš na přání rodičů?

„Školu jsem si vybral sám, naši respektují to, co bych chtěl jednou dělat a do ničeho mě nenutí.“

6) Máš představu o tom, kde můžeš po škole pracovat a co bude náplní této profese?

„Nemám, chci zkusit ještě školu, takže jsem o práci ještě moc nepřemýšlel.“

7) Jaké je tvé vysněné povolání a proč?

„Vždycky mě bavilo chodit do krámu nakupovat a říkal jsem si, že bych chtěl dělat prodavače. Obsluhovat lidi, vracet jim peníze a tak..“

8) Myslíš, že existují profese, které pro Tebe nejsou vhodné?

„Určitě existují, je jich spousta. Napadá mě třeba řezník, řemeslník, opravář.“

II. část: DIDAKTICKÝ TEST

1) Jaké věci je třeba zvážit při výběru povolání?

„Tak dneska se lidé ptají hlavně po penězích, pak třeba jestli to bude zvládat, jestli ho to bude bavit, to je asi nejdůležitější.“

2) Která povolání jsou společensky nejdůležitější a proč?

„Tak třeba pekař, abychom měli pečivo, řezník kvůli masu, lékař, který nás léčí a hasiči, kdyby byl nějaký požár.“

3) Jaké vzdělání je potřeba k výkonu následujících povolání?

„Učitel-potřebuje nejvyšší vzdělání, tedy vysokou školu. Má titul Mgr.

Dělník- stačí mu výuční list

Právnik-určitě vysokou školu

Prodavač- stačí mu střední škola, nebo i základka.“

4) Jaký je rozdíl mezi pojmy:

„Zaměstnavatel je šéf, pod kterým pracují zaměstnanci, jsou u něj zaměstnaní.“

5) Jaké výhody a nevýhody má podnikání?

„Hodně vydělává, což je výhoda, nevýhodou je že má hodně starostí, litání, a nemusí mít pravidelný příjem.“

6) Na jakých typech škol mohou žáci pokračovat ve studiu po skončení základní školy?

„Střední školy na 4. roky s maturitou, gymnázia, učiliště s výučním listem, konzervatoře.“

7) Jaké instituce Ti mohou pomoci s výběrem správné školy?

„Tak asi škola, nebo nějaká poradna.“

8) Co by měl obsahovat životopis, který uchazeč o zaměstnání rozesílá různým zaměstnavatelům?

„Měl by obsahovat jméno a příjmení, datum a místo narození, jakou mám nejvyšší školu, jestli umím nějaké jazyky.“

9) Popiš pracovní činnost, pracovní prostředí a pracovní prostředky, se kterými pracuje:

„Pracovní činností truhláře je práce se dřevem, většinou v nějaké dílně a používá různé kleště, pilu, rašple, šmirgl, úhelník, metr, hřebíky, šroubky.

Zahradník obstarává zahradu, pracuje třeba s rýčem, lopatou, krumpáčem, kropáčem, motykou.“

10) Pracovní smlouva, uzavřená mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem musí obsahovat 3 podstatné náležitosti, které?

„Na jak dlouho bude ta práce, jaká bude výpovědní lhůta, kolik budu vydělávat.“

11) K čemu slouží úřad práce a kde v Českých Budějovicích má své sídlo?

„Aby tam úředníci našli práci. Přesně nevím.“

12) Co je to rekvalifikace?

„Nevím.“

Dotazovaný č. 2

I. část: OSOBNÍ ANAMNÉZA ŽÁKA A OTÁZKY TÝKAJÍCÍ SE PŘEDSTAV O JEHO BUDOUCÍM POVOLÁNÍ

1) Věk: 14 let

2) Zraková vada: Praktická slepota

3) Jakou profesi vykonávají tví rodiče? Bavilo by tě v budoucnu dělat něco podobného?

„Tatínek pracuje jako dělník ve fabrice, kde dělá hmotu na dlaždice a maminka je v domácnosti. Já bych rozhodně v domácnosti zůstat nechtěla, chtěla bych mít nějaké zaměstnání.“

3) V tuto chvíli jsi téměř před ukončením docházky na základní školu, na jakou střední školu sis podal(a) nebo podáš přihlášku a kam jsi přijat(a)?

„ Vůbec si nejsem ještě jistá, ale chtěla bych zkusit nějaký maturitní obor, protože si myslím, že v dnešní době je důležité alespoň tu maturitu mít. Nad oborem stále přemýšlím, ještě mám čas. Důležité bude, aby to pro mě bylo zvladatelné a aby to bylo spíše tady v Českých Budějovicích, nechtěla bych dojíždět. “

4) Vybral(a) nebo budeš si vybírat školu sám(sama), nebo si dal(a) / dáš spíš na přání rodičů?

„Školu budeme vybírat určitě společně s rodiči, naši na mě určitě nebudou nijak tlačit, když se mi někam nebude chtít. “

5) Máš představu o tom, kde můžeš po škole pracovat a co bude náplní této profese?

„Nemám. “

6) Jaké je tvé vysněné povolání a proč?

„ Bavilo by mě pracovat někde v knihovně, když mě lidé požádají, tak abych jim našla nějakou knížku nebo jim nějakou doporučila. Chtěla bych pracovat a být v kontaktu s lidmi. “

7) Myslíš, že existují profese, které pro Tebe nejsou vhodné?

„Myslím, že třeba lékař, protože bych neviděla na ty jejich nástroje, nemohla bych také řídit auto a asi také učitelka by nebylo vhodné povolání, protože bych neviděla na ty jejich malé sešity a některé věci bych vůbec nepřečetla. “

II. část: DIDAKTICKÝ TEST

1) Jaké věci je třeba zvážit při výběru povolání?

„Aby to zaměstnání bylo dobré, místo aby bylo dobře dopravně dostupné, aby tam byli dobří kolegové, určitě plat a pracovní doba, jaká je náplň práce a jestli má ta profese nějaké uplatnění“

2) Která povolání jsou společensky nejdůležitější a proč?

„Myslím, že hlavně učitelé, kteří nás učí a vychovávají, lékaři, kteří zachraňují životy, psychologové, kteří si s lidmi hodně povídají, snaží se jim pomoci, soudce aby mohl

soudit, policisté, kteří zadržují zloděje a hasiči, kteří ničí požáry a pomáhají při nehodách.

3) Jaké vzdělání je potřeba k výkonu následujících povolání?

„Učitel by měl mít nějakou pedagogickou školu, musí mít vysokou školu, aby měl magistra. Dělníkovi stačí učiliště a právník bych řekla, že také nějakou vysokou školu. Prodavač také nějaký učňák“

4) Jaký je rozdíl mezi pojmy:

„Zaměstnanec je někde zaměstnaný a zaměstnavatel je zaměstnává.“

5) Jaké výhody a nevýhody má podnikání?

„Výhodou je, že si může hodně koupit a nevýhodou je, že se mu to podnikání nemůže povést a nemusí mít také nic.“

6) Na jakých typech škol mohou žáci pokračovat ve studiu po skončení základní školy?

„Střední odborná učiliště, pak střední odborné školy s maturitními obory, gymnázia a konzervatoře.“

7) Jaké instituce Ti mohou pomoci s výběrem správné školy?

„Poradit mi mohou rodiče, různé poradny, internet.“

8) Co by měl obsahovat životopis, který uchazeč o zaměstnání rozesílá různým zaměstnavatelům?

„Jaké mám vzdělání, jaký je můj zdravotní stav, datum narození, bydliště, pracovní zkušenosti, jestli mám nějaké kurzy, jakým umím jazykem, co umím a můžu nabídnout.“

9) Popiš pracovní činnost, pracovní prostředí a pracovní prostředky, se kterými pracuje:

„Truhlář může vyrobit nábytek, hodně vyrábí ze dřeva, pracuje někde v nějaké dílně, kde má hodně místa, nějaké pracovní pomůcky. Pracuje třeba s hoblíkem, vrtačkou, pilou aby to mohl uříznout, kladívkem, šroubovákem, kleště ještě třeba.“

Zahradník se stará o květiny, zalévá je, pleje, sklízí ovoce, sází rostliny, většinou pracuje v zahradnictvích nebo v zahradnických centrech. Jeho pracovní pomůcky jsou motyka, kropáč na zalévání, krumpáč, rýč, pracovní rukavice, zahradnické nůžky.

10) Pracovní smlouva, uzavřená mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem musí obsahovat 3 podstatné náležitosti, které?

„Měla by obsahovat místo, kde se bude pracovat, pracovní dobu a datum nástupu do zaměstnání.“

11) K čemu slouží úřad práce a kde v Českých Budějovicích má své sídlo?

„Lidé, kteří nemají práci se tam jdou zeptat, jestli by jim neporadili a nenašli jim práci, pořádají různé kurzy. V Českých Budějovicích je někde v centru města.“

12) Co je to rekvalifikace?

„To vůbec netuším.“

Dotazovaný č. 3

I. část: OSOBNÍ ANAMNÉZA ŽÁKA A OTÁZKY TÝKAJÍCÍ SE PŘEDSTAV O JEHO BUDOUCÍM POVOLÁNÍ

1) Věk: 14 let

2) Zraková vada: Úplná slepota, středně těžká nedoslýchavost

3) Jakou profesi vykonávají tvoji rodiče? Bavilo by Tě v budoucnu dělat něco podobného?

„Maminka pracuje jako uklízečka, tatínek jako řidič na váze, což by mě nebavilo a ani bych to dělat nemohl.“

4) V tuto chvíli jsi téměř před ukončením docházky na základní školu, na jakou školu sis podal(a) nebo podáš přihlášku a kam jsi přijat(a)?

„Mám před sebou ještě 2 roky na základní škole, ale už mám jasno. Baví mě vše kolem hudby, doma mám několik hudebních nástrojů, skládám texty, a proto si přihlášku podám do Prahy na konzervatoř Jana Deyla s SŠ pro zrakově

postižené. Zde mám na výběr z různých kombinací, ale protože mám doma klavír, chci se zaměřit právě na něj a můžu to spojit s kompozicí a i se zpěvem.“

5) Vybral(a) nebo budeš si vybírat školu sám (sama), nebo si dal(a) dáš spíše na přání rodičů?

„Školu si vybírám sám a rodiče mě v tom podporují. Budou mě do Prahy vozit a na víkendy zase přivážet domů, už to máme takto naplánované.“

6) Máš představu o tom, kde můžeš po škole pracovat a co bude náplní této profese?

„No kromě té hudby, bych chtěl být ještě bavič, jsem takový komik a rád bavím lidi.“

7) Myslíš, že existují profese, které pro Tebe nejsou vhodné?

„Nemohl bych dělat režiséra, kameramana, holiče anebo třeba zubaře, protože bych neuměl ovládat vrtačku.“

II. část: DIDAKTICKÝ TEST

1) Jaké věci je třeba zvážit při výběru povolání?

„Tak určitě jestli je ta práce vhodná, jestli jí člověk vůbec je schopný dělat, s kým budu pracovat, co k tomu potřebuju za školu, kolik mi zaplatí, jaká je její náplň.“

2) Která povolání jsou společensky nejdůležitější a proč?

„Třeba herec, který baví lidi a hraje pro ně různé role, pekař, bez něho bychom neměli ráno čerstvé pečivo, pak určitě lékař, který zachraňuje lidi, taky taxikář, který když ho zavoláme, odveze nás, kam potřebujeme, a nebo DJ's, kteří lidi baví na diskotékách a zábavách.“

3) Jaké vzdělání je potřeba k výkonu následujících povolání?

„Učitel po základní škole chodí na střední školu, třeba pedagogickou, a musí mít nějakou pedagogickou fakultu na vysoké škole, potom má titul magistr.

Dělník potřebuje nějakou střední odbornou školu, stačí mu asi i základní.

Právník určitě vysokou školu právnickou.

Prodavač také nějakou střední odbornou školu, klidně s maturitou.“

4) Jaký je rozdíl mezi pojmy zaměstnavatel a zaměstnanec?

„Zaměstnavatel zaměstnává zaměstnance, takže je zaměstnanec jakoby podřadnější.“

5) Jaké výhody a nevýhody má podnikání?

„Tak když má podnikatel děti, určitě na ně nemá tolik času, takže se jim nevěnuje, netráví s nimi čas a oni se pořád dívají na televizi nebo sedí u počítače, a taky nemá jistotu, že mu budou chodit pravidelně peníze. Výhodou pro něj je to, že si o všem rozhoduje, řídí, a nikdo ho nekontroluje, nehodnotí.“

6) Na jakých typech škol mohou žáci pokračovat ve studiu po skončení základní školy?

„Bud' můžou na učiliště, nebo třeba na gymnázium, zdravotnickou školu, stavební školu, nebo školy s maturitou.“

7) Jaké instituce Ti mohou pomoci s výběrem správné školy?

„Třeba internetové stránky, nebo třeba poradny, mě pomáhá SPC.“

8) Co by měl obsahovat životopis, který uchazeč o zaměstnání rozesílá různým zaměstnavatelům?

„Měl by obsahovat určité jméno a příjmení, datum narození, pak také jestli už jsem někde pracoval, jaké mám ambice, v čem jsem dobrý, jaké mám školy a jestli umím třeba anglicky.“

9) Popiš pracovní činnost, pracovní prostředí a pracovní prostředky, se kterými pracuje:

„Truhlář dělá výrobky ze dřeva, třeba stoly, židle, skříně, pracuje v nějaké dílně a používá třeba hoblík, pilku, kladivo, šrouby.

Zahradník se stará o květiny, zalévá je, sází nové, okopává, pleje záhony, sklízí ovoce ze stromu, pracuje na zahradě nebo v nějakém zahradnickém centru třeba, a k práci potřebuje konev, rýč, lopatu, motyku, kýbl.“

10) Pracovní smlouva, uzavřená mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem musí obsahovat 3 podstatné náležitosti, které?

„Jméno a příjmení, od kdy do kdy budu pracovat a co bude náplní práce.“

11) K čemu slouží úřad práce a kde v Českých Budějovicích má své sídlo?

„To nevím.“

12) Co je to rekvalifikace?

„Vím třeba co je kvalifikace, ale rekvalifikace přesně nevysvětlím.“

Dotazovaný č. 4

I. část: OSOBNÍ ANAMNÉZA ŽÁKA A OTÁZKY TÝKAJÍCÍ SE PŘEDSTAV O JEHO BUDOUCÍM POVOLÁNÍ

1) Věk: 15 let

2) Zraková vada: Praktická slepota

3) Jakou profesi vykonávají tví rodiče? Bavilo by Tě v budoucnu dělat třeba něco podobného?

„Taťka pracuje v lese, mamka nepracuje, je doma. V lese bych dělat nechtěl, ani bych to dělat nemohl.“

4) V tuto chvíli jsi téměř před ukončením docházky na základní školu, na jakou střední školu sis podal(a) nebo podáš přihlášku a kam jsi přijat(a)?

„Přijali mě na obě školy, podal jsem si přihlášku na praktickou školu, která je zde na Vltavě a ještě jsem si podal na jednu školu, kterou si teď nepamatuju, ale protože je to daleko od Budějovic, jezdí se tam vlakem nebo autobusem, cesta trvá dlouho a vyučování tam začíná nějak v půl 8, takže tam nepůjdu. Půjdu sem na rok na tu praktickou školu, a pak na zdrávku tady v Budějovicích, na maséra.“

5) Vybral(a) nebo budeš si vybírat školu sám (sama), nebo si dal(a) /dáš spíše na přání rodičů?

„Spíše podle rodičů. Nad tím masérem jsme uvažovali dlouho, protože mám špatný zrak tak mám naopak dobrý hmat a dobré ruce, ten masér bude nejlepší.“

6) Máš představu o tom, kde můžeš po škole pracovat a co bude náplní této profese?

„Nemám.“

7) Jaké je tvé vysněné povolání a proč?

„Já jsem nad tím ani neuvažoval, co bych chtěl dělat.“

8) Myslíš, že existují profese, které pro Tebe nejsou vhodné?

„Třeba pilot, nemohl bych dělat v lese jako tatka, který jezdí i takovou svážečkou, tu bych nemohl řídit.“

II. část: DIDAKTICKÝ TEST

1) Jaké věci je třeba zvážit při výběru povolání?

„V kolik budu muset být v práci, budu se ptát na peníze, v kolik půjdeme domů.“

2) Která povolání jsou společensky nejdůležitější a proč?

„Doktoři, hasiči, policajti, ti všichni zachraňují životy, bez nich by tu byl chaos.“

3) Jaké vzdělání je potřeba k výkonu následujících povolání?

„Učitel má magistra, ale nevím, jakou školu potřebuje.

Dělníkovi stačí základka.

Právník potřebuje právnickou školu.

Prodavač má střední školu, obchodku většinou.“

4) Jaký je rozdíl mezi pojmy zaměstnanec a zaměstnavatel?

„Zaměstnanec je jakoby pracovník a zaměstnavatel je zaměstnávající.“

5) Jaké výhody a nevýhody má podnikání?

„Může si všechno koupit, když je bohatý, nevýhody podnikání nemá.“

6) Na jakých typech škol mohou žáci pokračovat ve studiu po skončení základní školy?

„Střední školy s maturitou, bez maturity.“

7) Jaké instituce Ti mohou pomoci s výběrem správné školy?

„Škola, doma rodiče“

- 8) Co by měl obsahovat životopis, který uchazeč o zaměstnání rozesílá různým zaměstnavatelům?**

„Moje vzdělání, to, co umím, třeba kde jsem dříve pracoval, moje dovednosti a zkušenosti.“

- 9) Popiš pracovní činnost, pracovní prostředí a pracovní prostředky, se kterými pracuje:**

„Truhlář- staví domy, na stavbě, nevím s čím pracuje.“

Zahradník- sází květiny, zalejvá, hnojí, na zahradě, pracuje s lopatkou, motykou a pak nevím.“

- 10) Pracovní smlouva, uzavřená mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem musí obsahovat 3 podstatné náležitosti, které?**

„Den nástupu do práce, pracovní náplň, místo práce.“

- 11) K čemu slouží úřad práce a kde v Českých Budějovicích má své sídlo?**

„Když si lidi chtějí najít nějakou práci, jdou na úřad práce, a oni jim dají nějaký papír a pak jdou tam, kde tu práci mají. Nevím, kde má sídlo v ČB.“

- 12) Co je to rekvalifikace?**

„To nevím, nevzpomenu si, co to znamená.“

Příloha 3: Doslovný přepis rozhovoru s pracovníkem SPC

1) Jakým způsobem probíhá účast SPC na kariérovém poradenství?

„Vzhledem k tomu, že jsou naši klienti u nás dlouhodobě, dochází na pravidelná psychologická a speciálně pedagogická vyšetření. V rámci té psychologické péče a rozhovory s rodiči se paní psycholožka od určitého věku, většinou od 7. a 8. třídy, již nezaměřuje na měření kognitivních funkcí ale na profesní přípravu, to znamená, že předběžně zjišťuje situaci a dělá rozhovory nejenom s dítětem o tom, jaké má koníčky, do jaké oblasti by se chtělo zaměřit, jak ho to baví ve škole a zda je například studijní typ, ale i s rodiči o tom, jaké jsou jejich možnosti ve smyslu i možností finančních, možnosti dojíždění a s tím spojenou lokalitou, kde se škola a dítě nacházejí.

Výběr škol tady v jižních Čechách je velice úzký a omezený, vzhledem k tomu, že zraková vada ovlivňuje veškerou práci a komunikaci, výběr práce v učebních oborech (manuální zručnost...)

V případě výborných výsledků žáka na základních školách připadají v úvahu gymnázia, obchodní akademie a střední odborné školy. V současnosti jsou dva naši klienti přijati na obor masér zde na SZŠ, která má i utvořený projekt, který se zabývá integrací zrakově postižených.“

2) Přípravuje SPC pro základní školy nějaké programy popř. je tato problematika řešena individuálně s každým klientem zvlášť?

„ Programy připravovány nejsou, vše se řeší individuálně s každým klientem zvlášť, většinou ještě ve spolupráci s výchovnými poradci na školách. Ti žákům dodávají rejstříky a seznamy škol, velkou výhodou je, že znají nabídku škol v okolí ve smyslu, že ví, kde mají zkušenosti s integrací žáků se zrakovým postižením. Na tyto školy se pak žáky a rodiče snaží nasměrovat, rodiče k nám často přichází již s tím, že s výchovným poradcem komunikovali, že jim něco doporučil a s námi pak konzultují, zda je to pro žáka vhodné či nikoliv. Potom my jako speciální pedagogové danou školu oslovíme, že se tam žák chystá, doprovodíme rodiče a komunikujeme s vedením školy, zda jsou ochotní integrovat, co integrace obnáší a seznámíme je se specifiky žáka.“

3) Jaký druh podpory v oblasti přípravy na povolání žáků se zrakovým postižením se od SPC vyžaduje?

„Klienti vyžadují především nabídku, to znamená pomoc orientovat se ve školách v daném regionu a dotazují se většinou na naše zkušenosti s konkrétními školami, zda jsou ve škole nakloněny integraci a jsou schopni pro ni nastavit odpovídající podmínky.

Příloha 4: Doslovný přepis rozhovoru s pedagogickým pracovníkem základní školy

1.) Kdo se na škole věnuje kariérovému poradenství pro žáky se zrakovým postižením?

„U nás na škole jsou to dva učitelé, kteří jsou zároveň speciálními pedagogy a samozřejmě výchovný poradce. „

2.) Jak kariérové poradenství probíhá?

„Stěžejní roli v kariérovém poradenství máme samozřejmě my, výchovní poradci. Co se týče dětí se zrakovým postižením, velice důležitá je spolupráce s lékaři, kteří dávají vyjádření a samozřejmě spolupráce s SPC. V případě spolupráce s SPC se jedná o dlouhodobou záležitost, ve smyslu že od samotného počátku docházky dítěte do školy spolu komunikujeme a v době, kdy se má rozhodovat o svém budoucím povolání či studiu vybíráme společně alternativy, které pro žáka budou nejvhodnější.“

3) Účastní se žáci 8. a 9. tříd nějakých akcí, jako jsou například prezentace SŠ či jejich návštěvy apod.?

„Stejně tak jako je tomu u intaktních žáků se i žáci se zrakovým postižením účastní prezentací, kdy zástupci jednotlivých středních škol jezdí i k nám, aby žákům představili a přiblížili studium u nich. V případě zájmu i žáci se zrakovým postižením navštěvují spolu s ostatními dětmi střední školy v našem okrese.“

4) Probíhají zmíněné aktivity i dříve, nebo až u 8. a 9. ročníků?

„Aktivity se realizují nejdříve až v 8. ročníku.“

5) Jsou aktivity pro žáky se zrakovým postižením odlišné, nebo probíhají stejným způsobem jako u žáků intaktních?

„Aktivity probíhají stejným způsobem, ve smyslu tedy účasti na nejrůznějších prezentacích či návštěv středních škol.“